

Vývoj sokolské jednoty v obci Proseč pod Ještědem v letech 1920-1990

Bakalářská práce

Studijní program:

B1301 Historie

Studijní obory:

Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)

Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Vojtěch Rozkovec

Vedoucí práce:

PhDr. Miloslava Melanová

Katedra historie

Zadání bakalářské práce

Vývoj sokolské jednoty v obci Proseč pod Ještědem v letech 1920-1990

<i>Jméno a příjmení:</i>	Vojtěch Rozkovec
<i>Osobní číslo:</i>	P16000327
<i>Studijní program:</i>	B1301 Historie
<i>Studijní obory:</i>	Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové) Historie se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra historie
<i>Akademický rok:</i>	2018/2019

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je popis založení a působení jednoty Sokol v Proseči pod Ještědem, jedné z obcí na Českodubsku, po první světové válce. Autor bude sledovat důvody a okolnosti založení jednoty, vztahy k jiným sokolským spolkům v okolí a zejména místo spolku mezi ostatními spolky v obci. Vývoj spolku měl fáze velkého rozvoje i úpadku, jejichž podoba souvisela s dramatickým vývojem země ve 20. století a s působením osobností, které stály v jeho čele. Tento proces se pokusí autor zhodnotit. Kromě analýzy pramenů k činnosti spolku, které jsou v soukromém držení, se bude jeho výzkum opírat také o prameny ve Státním okresním archivu v Liberci, v Podještědském muzeu Český Dub a zároveň o rešerše soudobého regionálního tisku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce: tištěná/elektronická

Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

Literatura

ANDĚL, Rudolf, Svatopluk TECHNIK a Iva BORISJUKOVÁ. Český Dub. Ilustroval Josef V SCHEYBAL. Ústí n. Labem: Severočeské nakladatelství, 1991, 205 s. ISBN 80-7047-037-2.

EDEL, Tomáš. Podještědí v Hitlerově třetí říši: kronika obyčejného života let 1938-1946. Český Dub: Podještědské muzeum, 2009, 112 s. ISBN (Brož.).

KOZÁKOVÁ, Zlata. Sokolské slety 1882-1948. Praha: Orbis, 1994, 48 s., 4 s. obr. příl. ISBN 80-235-0029-5.

NOVOTNÝ, J. Sokol v životě národa. [s.l.]: Melantrich, 1990.

ŠKODA, Josef a Zdeněk JODAS. Okres Českodubský Josefa Škody. Liberec: RK, 2011, 167 s., [24] obr.příl. ISBN 978-80-87100-17-2.

WAIC Marek: Sokol v české společnosti 1862-1938. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu

WAIC Marek: Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace, Karolinum Press, 2014

Prameny

BÍNA, Bohuslav, Kronika obce Proseč pod Ještědem, roky 1934-1996

BÍNA, Bohuslav, Kronika TJ Sokol Proseč pod Ještědem, roky 1948-1996.

HAVLÍK, František, Pamětní kniha obecní obce Proseč pod Ještědem, roky 1922-1934,

Knihy zápisů z výborových schůzí

Materiály z archivu sokolské jednoty Proseč pod Ještědem, uloženo v budově sokola Proseč pod Ještědem

ŠKODA, Josef, HONSEJK, Karel, Pamětní kniha obce Proseč pod Ještědem, roky 1934-1958,

Uloženo na obecním úřadě Proseč pod Ještědem

ŠKODA, Josef, ŠRÝTR, Stanislav, HAVLÍK, Jaroslav, Kronika tělocvičné jednoty „SOKOL“ v Proseči

pod Ještědem, roky 1920-1947, Uloženo v archivu jednoty v budově Sokola Proseč pod Ještědem

Zápisy z let 1932-1937, 1945-1953, 1952-1968, 1978-1997

Soudobý regionální tisk

Materiály z Podještědského muzea v Českém Dubu

Katedra historie

Datum zadání práce: 30. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2020

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

děkan

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucí/m mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

30. listopadu 2020

Vojtěch Rozkovec

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval v první řadě pani PhDr. Miloslavě Melanové za její vedení a rady ohledně pramenů a odborné literatury. Dále bych rád poděkoval paní Ivaně Rozkovcové za pomoc při korekturách a doporučení pramenů z archivu sokolské jednoty Proseč pod Ještědem. Nemalý dík patří pracovníkům Státního oblastního archivu v Liberci za poskytnutí soudobého regionálního tisku. A samozřejmě děkuji i všem dlouholetým členům sokolské jednoty Proseč pod Ještědem, kteří mi poskytli své vědomosti o jednotě z doby, kdy byli aktivně cvičící.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na vývoj sokolské jednoty v obci Proseč pod Ještědem od jejího založení v roce 1920 do roku 1990. Cílem je popsat její vývoj a spolupráci s okolními jednotami i dalšími spolky. Práce sleduje i počáteční vývoj sokolského spolku v českých zemích a také jisté paralely mezi zakladateli Sokola v českých zemích a jedním ze zakladatelů jednoty v Proseči.

Klíčová slova

- Sokol
- Česká obec sokolská
- Župa
- Starosta
- Jednatel
- Náčelník
- Sokolník
- Hospodář
- Sokolský slet
- Spartakiáda
- Sokolovna

Anotation

This bachelor is aimed on development Sokol unity in village of Proseč pod Ještědem since it was established in 1920 till year 1990. The target is to describe its development and collaboration with surrounding unities and other associations. The bachelor follows the development of Sokol unity in Czech lands and also some parallels between founders of Sokol in Czech lands and one of the founders of unity in Proseč.

Key words

- Sokol
- Czech community of Sokol
- County
- Mayor
- Secretary
- Chief
- Sokolník
- Homesteader
- Sokolský slet
- Spartakiad
- Sokolovna

Obsah

1. Úvod	10
2. Rozbor pramenů a literatury	11
2.1 Odborná literatura	11
2.2 Rozbor pramenů	12
3. Založení sokolského spolku v českých zemích	13
4. Česká obec sokolská; smrt Tyrše a Fügnera.....	16
5. Úloha sokolstva za první světové války; Josef Scheiner a Jindřich Vaníček.....	17
6. Vnitřní struktura Sokola	19
7. Ženy v Sokolské obci	20
8. Cvičení v sokolských jednotách a sokolské akce	21
9. Proseč pod Ještědem, českodubský Sokol.....	23
10. Vznik jednoty v Proseči, její rozkvět a činnost do roku 1926	25
11. Úbytek členstva a práce na cvičišti	30
12. Rok 1926.....	32
12.1 Osmý všesokolský slet.....	32
12.2 Stavba sokolovny.....	34
13. Konec dvacátých let, úpadek a třicátá léta.....	37
13.1 Návrat ztraceného bratra.....	38
14. Blížící se válka.....	41
15. Rok 1938 a období druhé světové války.....	43
16. Konec útrap v roce 1945 a poválečná léta	47
17. Nástup a vláda komunismu, „Sokol mizí“?	49
18. Nový starosta, rekonstrukce a velké jubileum	52
19. Konec osmdesátých let, sametová revoluce, pád komunismu	55
20. Závěr	57
21. Seznam pramenů a literatury	58

21.1	Odborná literatura.....	58
21.2	Prameny	58
21.3	Rozhovory s pamětníky	60
22.	Seznam příloh	60
23.	Obrazové přílohy	62

1. Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou dějiny a vývoj sokolské jednoty v obci Proseč pod Ještědem. Autor má k tomuto tématu a místu velmi osobní vztah. Je to hlavně díky bydlišti v obci a aktivnímu členství v jednotě, ale i díky nemalému zájmu o historii, a tradice podještědského regionu. Mnoho členů prosečské jednoty v průběhu jejího vývoje tvořilo zápisy, knihy a ukládalo písemnosti a další věci do archivu jednoty. Těch je opravdu velké množství, ačkoliv se to netýká všech období. Například meziválečné období, tedy čas největšího rozmachu prosečské jednoty archivními materiály překypuje. To samé se ale nedá říci například o období poválečném a období socialismu. Pro toto období se ukazují nápomocnými výpovědi pamětníků z Proseče, kteří v jednotě působili, či stále působí. Pro ucelenost těchto informací pak slouží poznatky z regionálního dobového tisku.

Cílem této práce je popsat vývoj sokolské jednoty v obci Proseč pod Ještědem a poukázat na činnost v rámci okolních jednot, okolnosti jejího založení a místo, které v obci zaujala. Prosečská jednota byla jednou z nejrozvinutějších mezi jednotami v okolních obcích. Dle autorovy hypotézy se jednota tohoto rozkvětu dočkala díky působení významných prosečských mužů, kteří byli i zakladateli jednoty. Tím je myšlen především řídicí učitel Josef Škoda. Cílem bude proto ověřit, jak jednotu ovlivnilo jeho působení i jeho odchod z jednoty. Pro to bude důležité všimnout si i důležitých historických zlomů v průběhu 20. století, a to především druhé světové války a nástupu komunismu a samozřejmě i vývoje po sametové revoluci.

2. Rozbor pramenů a literatury

Zdroje informací využití v této práci lze pro přehlednost rozdělit na odbornou literaturu k tématu sokolství, regionální odbornou literaturu a další prameny, zejména místní kroniky, archiv sokolské jednoty v Proseči pod Ještědem a osobní vzpomínky i tradovaná vyprávění pamětníků.

2.1 Odborná literatura

Hlavními zdroji obecných informací o založení a vývoji Sokola jsou z odborné literatury publikace profesora Marka Waice. Titul Sokol v české společnosti 1862-1938 je srozumitelným výkladem příčin vzniku sokolské myšlenky a sokolského spolku, a jeho další existence. Je nutno podotknout, že na některých kapitolách s profesorem Waicem spolupracovali i další. Samozřejmostí je uvedení historických souvislostí, jako vydání Říjnového diplomu, reformy rakousko-uherské monarchie a vzniku tělovýchovných spolků, ve kterých se cvičili budoucí vysocí činovníci pražského Sokola. Součástí jsou i životopisy hlavních zakladatelů, tedy Jidřicha Fügnera a Miroslava Tyrše.

O vývoji Sokola pojednává i druhý Waicův titul, totiž Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace. Kromě toho se věnuje hlavně ženskému tělovýchovnému spolku, který v Rakousko-Uhersku představoval takzvaný Tělocvičný spolek paní a dívek, a také formování sokolského dorostu, tedy mladších členů Sokola. Tento proces také Waic popisuje ve své šestnáctistránkové kapitole o vzniku a vývoji sokolského dorostu.

Vzhledem k obsáhlosti a vysoké výpovědní hodnotě díla profesora Waice bylo studium další literatury k tomuto tématu spíše ověřováním již známých skutečností a hledáním dalších úhlů pohledu na ně. Nápomocnou se ukázala být například publikace Zory Dvořákové nazvaná T. G. Masaryk Sokol a dnešek, která obsahuje velké množství citátů a hesel. Pronášeli je všichni významní muži, kteří jsou v titulu zmiňováni. Především pak Miroslav Tyrš, Tomáš Masaryk a další politici i členové Sokola. V titulu se pohlíží na Sokol a společnost hlavně z filozofického hlediska. Podrobnosti o sokolských sletech pak byly doplněny z textu Zlaty Kozákové s názvem Sokolské slety 1882-1948. Ta, kromě obecných poznatků o sokolském hnutí, píše o sokolských sletech, které se odehrávaly od založení pražského Sokola v roce 1862 do roku 1948. Po tomto revolučním roce, kdy se k moci v Československu dostali komunisté, se už sokolské slety nekonaly.

Samotné téma sokolské jednoty v Proseči pod Ještědem nebylo dosud zpracováno. Z regionální literatury poskytuje relevantní historické souvislosti o vzniku Sokola na

Československu titul Rudolfa Anděla a Svatopluka Technika s názvem Český Dub. Kniha se věnuje Českému Dubu ve všech kategoriích a epochách včetně období, kdy se zde usídlili Maltézští rytíři-Johanité, období husitství i období továrníka Franze von Schmitta. Nechybí samozřejmě ani kapitoly věnované Václavu Havlovi, či Karolině Světlé. Sokol je zde také zmíněn, ovšem jen částečně a je zvýrazněn pomocí glos, které velmi usnadňují orientaci v textu samotném. Československému sokolu se v plné míře věnuje diplomová práce Marie Maděrové. V ní jsou velmi dobře popsány obtížné začátky československé jednoty, která vznikala mezi několika německými tělovýchovnými spolky. Informace o jednom ze zakladatelů prosečské jednoty, Josefu Kvačkovi pak poskytuje bakalářská práce Pavlína Kozákové. Josef Škoda byl ve 30. letech donucen nastupujícím nacistickým režimem k odchodu ze své jednoty. Vedlo k tomu jeho vysoké postavení nejen v rámci sokolského spolku. Toto postavení a další záležitosti popisuje studie Jana Hněličky týkající se Československé legionářské obce na Československu, která byla vydána ve sborníku *Fontes Nissae*.

2.2 Rozbor pramenů

Nejdůležitějším zdrojem pro badatelskou část této práce jsou prameny uložené v archivu sokolské jednoty v Proseči pod Ještědem. Jedná se o kroniku Josefa Škody (zázpisy 1920-1926 a 1928-1938), Stanislava Šrýtra (zázpisy 1926-1928) a Jaroslava Havlíka (zázpisy 1939-1948), popisující dění v jednotě od roku 1920 až do převzetí moci v Československu komunisty v roce 1948. Období socialismu a postkomunistického období se věnuje kronika, která je zpětně psána Bohuslavem Bínou. Ten byl v roce 1994 požádán, aby druhou kroniku sepsal. V obou kronikách je zachycena činnost jednoty v průběhu let, stejně jako úmrtí členů, změny ve správním výboru jednoty i informace o počtu členů v jednotě. Komplikací v Bínově kronice jsou nečíslované stránky.

Informačně obsáhlé jsou knihy zázpisů ze schůzí správního výboru prosečské jednoty. I když bylo pro jednotlivá období více zapisovatelů, všichni se drželi stejné struktury zázpisu, a to soupisem přítomných členů a pořadem schůze, který je následně v bodech rozebrán. Někteří ze zapisovatelů, jako je Karel Pavlů, nebo Ladislav Fiala, opět nečísloují stránky v knize, podobně jako Bína. Z pramenů vzniklých mimo Sokol je významná pamětní kniha Proseče pod Ještědem, jejímž autorem je opět Josef Škoda a jeho nástupce Karel Honzejek. Tato pamětní kniha, uložená v archivu obce Proseč pod Ještědem, poskytuje informace jak o obci, tak krátce o Sokole i o hasičském sboru a spolupráci spolků.

Základní historické poznatky o samotném osídlení Proseče poskytuje druhá pamětní kniha obce, od Františka Havlíka. Stránky jeho pamětní knihy jsou opět nečíslované. Další ze zakladatelů jednoty Josef Erbert (viz obrázek 1) napsal v několika sešitech kroniku svých vzpomínek pod názvem Životní vzpomínky Josefa Erberta, které jsou součástí rodinného archivu Erbertových. Josef Erbert zde píše o sobě, životě své rodiny a zmiňuje i působení svého kamaráda Josefa Škody, patrně nejdůležitějšího člena prosečské jednoty, se kterým probíral založení jejího založení.

Archiv sokolské jednoty Proseče pod Ještědem uložený v budově prosečské sokolovny má několik oddělení. Jedná se o archiv divadelní, tělocvičný, hudební a povšechný. Pro tuto bakalářskou práci měly největší využití právě materiály z povšechného archivu. Každý z nich má své číslo a rok, kdy byla ta která listina, či fotografie do archivu uložena. Především pak materiály od roku 1920 do začátku okupace v roce 1938 jsou uspořádány tak, že každý rok má své desky. Soupis materiálů v jednotlivých složkách je v archivních knihách. Proto je orientace v materiálech velmi jednoduchá.

Místní souvislosti autor doplňuje pomocí článků z regionálního tisku, uloženého ve Státním okresním archivu v Liberci. Jedná se o noviny Stráž severu, Cesta míru a Vpřed. Ty se týkají poválečného období. Všechny tyto tiskoviny mají svou sportovní rubriku zmiňující pravidelně i činnosti sokolů v regionu. Meziválečné období pak pomáhají z pohledu vnějšího doplnit tiskoviny Naše Hory, Od Ještěda k Troskám a Pojizerské listy, jejichž sloupky týkající se prosečské jednoty, jsou obsaženy v archivu prosečského Sokola.

Tematická část práce

3. Založení sokolského spolku v českých zemích

19. století bylo pro české země dobou rozvoje, několika válečných sporů a samozřejmě i velkých snah o zdůraznění češství a českého jazyka spojených právě s národním obrozením. Kromě těchto záležitostí začaly vznikat v souvislostech s uvolněním politické situace v rakouské monarchii různé spolky, které měly různorodé zaměření. Nejvýznamnější událostí, která umožnila vznik těchto spolků, bylo vydání spolkového zákona v roce 1867, které následovalo po změnách, které přinesl tzv. Říjnový diplom v říjnu roku 1860. Toto a další nařízení podobného ražení byly především důsledkem toho, jak se Rakousku, později Rakousko-Uhersku, dařilo na válečném a mezinárodně-politickém poli. Jednou takovou událostí byla bitva u Solferina v roce 1859. Armádu Rakouska zde vedl sám císař František

Josef I. Mladý monarcha byl po prohře v této bitvě, kde zemřelo mnoho vojáků na obou stranách, velmi otřesen. To také odstartovalo politické a společenské reformy.¹

Sokolský spolek nebyl prvním tělovýchovným spolkem v českých zemích. Podobné organizace se začaly utvářet ještě před uvolněním a vydáním Říjnového diplomu. Každý z těchto spolků byl trochu jiného zaměření a byl veden jiným způsobem. Příkladem pro toto může být tělocvičný ústav Rudolfa Stephanyho, Malypetrův tělocvičný ústav, nebo léčebný tělocvik lékaře Johanna Hirshe. Do sokolské historie se ale nejvíce zapsal ústav Jana Malypetra, protože právě z něj vzešla první skupina cvičitelů v budoucím pražském Sokole, mimo jiné i jeden ze zakladatelů, Miroslav Tyrš.²

Osoby tvůrců sokolské myšlenky byly významné nejen v době prvotního rozvoje Sokola, ale v symbolické rovině fungují v sokolské tradici po celou dobu jeho existence. Miroslav Tyrš, pozdější náčelník pražské jednoty, před začátkem svého působení v Sokole téměř neznámý. Pocházel z rodiny zámeckého lékaře v Děčíně, z oblasti s velkým zastoupením německého obyvatelstva. Není proto překvapivé, že Tyršovo jméno bylo od jeho narození 17. září 1832, až do věku zhruba šestnácti let psáno Tirsch (dále Tyrš). Během dětství se mnohokrát stěhoval, oba rodiče mu zemřeli velmi brzy. Mladý Tyrš pak žil u svého strýce. V průběhu studia na Malostranském gymnáziu ho zaujala antika a také tělocvik, se kterým se setkal ve Stephaniho tělocvičném ústavu.³ Tyto zkušenosti pravděpodobně mladého Miroslava ovlivnily natolik, že se tělocvikovi a tělovýchově věnoval dále. V revolučním roce 1848 mu bylo 16 let a tehdy na něj zapůsobily vlastenecké myšlenky národního obrození. Podporou pro toto tvrzení by mohla být i skutečnost, že si mladý Tyrš vymínil maturitu v češtině.⁴

Pro Tyršovu budoucnost bylo bezesporu důležité setkání s Jindřichem Fügnerem a seznámení s jeho rodinou. Tyrš a Fügner v krátkém čase našli společnou řeč a často spolu vedli debaty na různá témata, mezi něž patřila i tělovýchova. Jindřich Fügner, který se narodil roku 1822 v Praze se na přání otce vyučil obchodníkem a díky tomu hodně cestoval. Aktivně se účastnil revoluce v roce 1848, a to byl nejspíš důvod, proč přirostl k srdci právě Tyršovi, který ho později navrhl do funkce starosty pražského Sokola.⁵

Oba tito muži, tedy Tyrš a Fügner, využili dobu uvolnění politické situace v Rakousko-Uhersku k tomu, aby se pokusili založit český tělovýchovný spolek. V polovině února 1862

¹ WAIC, Marek: *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha: Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, 1996. s. 9.

² Tamtéž, s. 11.

³ Tamtéž, s. 12, 13.

⁴ Tamtéž, s. 13.

⁵ Tamtéž, s. 15.

se tedy uskutečnila ustavující valná hromada, řízená Juliem Grégrem, který spolupracoval s Tyršem a Fügnerem. V ustavujícím výboru se tedy sešli Fügner, jako starosta a Tyrš, jako jeho náměstek. Byli to zároveň tito dva, kdo zavedli v Sokole dnes známé sokolské pozdravy, hesla a oslovení, a samozřejmě i odznaky a kroj. Heslem Sokolstva se stalo provolání „Tužme se!“, které bylo zobrazeno i na líci prvního praporu pražské jednoty, hned pod sokolem s rozpřaženými křídly na červeném poli, který se stal sokolským znakem. Fügner zase přispěl návrhem na oslovení „bratře“, (později se zavedlo „sestro“) a tykání si všech členů navzájem. Zároveň také přišel s návrhem prvního sokolského odznaku a obrátil se na Josefa Mánesa, aby pomohl jednotě navrhnout kroj.⁶ Název Sokol pražský se jednotě dostal až o dva roky později. Bylo to 13. listopadu 1864.⁷ Krátce po Praze následoval vznik sokolských jednot i v dalších městech. Nejdříve v Brně (1864) a pak i menších městech, jako například v Českém Dubu.⁸ Velký nárůst samostatných jednot krátce po založení „mateřské“ pražské jednoty byl podnětem pro vytvoření sokolského ústředí. Tento návrh se však setkal s velkým nepochopením jak u policejních úřadů, tak na místodržitelství v Praze. Potřeba založení sokolského ústředí ale nebyla jediným problémem, který pražskou jednotu trápil. I přes svůj překotný rozvoj cvičila pražská jednota stále jen v různých domech po Praze, které se k tomuto účelu hodily.

Příkladem může být pronajatá tělocvična Malypetrova ústavu, nebo sál (zřejmě hospody) U Apolla v Ječné ulici v Praze. Intenzivně se ale tak řešilo, jak by mohla pražská jednota získat vlastní budovu, tedy první tak zvanou sokolovnu, vhodnou pro cvičení a další spolkovou činnost. Skutečnost, že byl pro stavbu sokolovny získán vhodný pozemek, oznámil starosta Fügner na schůzi konané 4. května 1863. Sokolovnu si členové jednoty stavěli svépomocí. To je bezpochyby důvod, proč stavba celé budovy zabrala pouze necelý půlrok.⁹ Tato situace nám prokazuje semknutost lidí, kteří v Sokole působili. Takovýto zápal pro sokolskou činnost se ukazoval mnohokrát v průběhu vývoje sokolských jednot a nejinak tomu bylo v případě Proseče pod Ještědem. Součástí budovy sokolovny bývá velmi často i byt. V něm přebývá takzvaný sokolník, který se stará o budovu i pozemek sokolovny. Pokud je členem jednoty, může zároveň zastávat i sokolské funkce. V případě pražské sokolovny v bytě z počátku sídlil starosta Jindřich Fügner s rodinou.¹⁰

⁶ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 20.

⁷ NOVOTNÝ, Jan: *Sokol v životě národa*. Praha: Melantrich, 1990. Slovo k historii. ISSN 0862-6057.

⁸ Waic, M.: *Sokol v české*, (pozn. 1), s. 24, 25.

⁹ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 27.

¹⁰ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 26, 27.

4. Česká obec sokolská; smrt Tyrše a Fügnera

V roce 1865 byl už Sokol stabilní tělocvičnou platformou s jednotami i mimo Prahu. Nicméně, pro to, aby se o jeho působení vědělo, bylo třeba další šíření sokolské myšlenky mezi obyvatelstvo. Tuto problematiku se rozhodli pražští Sokoli vyřešit vydáním sokolského sborníku. Jeho prostřednictvím se měly jednoty, kterých neustále přibývalo, sblížit a prohloubit vzájemnou spolupráci¹¹. Od roku 1871 pak začal vycházet sokolský časopis, který se zaměřoval na další šíření sokolského myšlení. To znamenalo odpovědi na otázky jako: „Co jsme?“, „Kam směřujeme?“ a další. Tento časopis dostal název Sokol a jeho vydávání se ujal sám Tyrš a snažil se v něm maximálně propagovat sokolské myšlenky.

Na osobnostech Jindřicha Fügnera a Miroslava Tyrše stálo celé sokolské hnutí od samého začátku. Ovšem i velké osobnosti čeká nevyhnutelný konec. Když v listopadu 1865 zemřel starosta Jindřich Fügner, byl na jeho počest vypraven i smuteční průvod na Olšanské hřbitovy. I tato nešťastná událost však zvýšila odhodlání a sílu sokolské myšlenky.¹²

Jako velký problém se ukázalo obsazení uvolněného místa starosty. Do roku 1871 bylo do této funkce navrženo několik mužů: Petr Fisher (skončil 1868), Ferdinand Urbánek (ani nabídku nepřijal) a Bedřich Stýblo. Podobná situace nastala i v Proseči, když se Josef Škoda rozhodl odejít z obce i z vedení prosečské jednoty (viz níže). V roce 1883 se musel náčelník Miroslav Tyrš vzdát své funkce, protože nebyla slučitelná s profesurou na filosofické fakultě Karlovy univerzity. Krátce na to se vydal na ozdravný pobyt do Ötzu v Tyrolských Alpách. Když si však ráno 8. srpna 1884 vyšel na pravidelnou vycházku, ztratil se a nikdo ho dlouho neviděl. Našli ho až 21. srpna toho roku utonulého v řece Aaše. Jeho pohřeb, konaný 9. listopadu 1884 byl velkou událostí, tak jako Fügnerův.¹³ Náčelníkem se místo Tyrše stal nejdříve František Čížek, kterého po jeho smrti v roce 1888 nahradil František Kožíšek, a toho následně Jindřich Vaníček.¹⁴

V polovině 80. let, po smrti obou zakladatelů, se jednoty v Čechách začaly sdružovat do menších regionálních celků, takzvaných žup. Jejich existence byla základem pro zřízení sokolské obce. Porada o jejím zřízení byla svolána pražskou jednotou 28. září 1888. V listopadu téhož roku bylo zřízení sokolské obce schváleno i místodržitelstvím. Nově vzniklá Česká obec sokolská v sobě zahrnovala 11 žup, 152 jednot a celkem 17599 cvičenců.

¹¹ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 25.

¹² WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2259-0. s. 31.

¹³ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 47.

¹⁴ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 47, 48.

Nejvyšší nařízení se projednávala na valném sjezdu sokolské obce. Ten byl složen ze zástupců žup a čtyř činovníků volených na tomto sjezdu. Ti rozhodovali o výši příspěvku, změně stanov, o správách jednot atd. Z oněch čtyř činovníků se zároveň stávali členové správního výboru České obce sokolské.¹⁵ V oblastech Moravy se jednoty sjednotily do obce Moravskoslezské, která měla stanovy po vzoru České obce sokolské. Moravskoslezská obec se však na začátku 20. století, konkrétně na přelomu let 1903 a 1904, spojila s českou obcí.¹⁶

5. Úloha sokolstva za první světové války; Josef Scheiner a Jindřich Vaníček

Prvními opravdovými nástupci Jindřicha Fügnera a Miroslava Tyrše se stali Jindřich Vaníček a Josef Scheiner. Byli to právě oni, kdo vedli sokolstvo při stabilizaci poměrů po první světové válce a učinili ze Sokola velkou oporu českého národa.¹⁷ Scheiner se stal sokolem v roce 1872, tedy ve svých jedenácti letech. V roce 1891, už jako jednatel, navrhuje komisi pro výběr nového náčelníka právě Jindřicha Vaníčka. Vaníček byl v té době náčelníkem jednoty na Smíchově, kterou se rozhodl opustit, aby mohl působit v pražské jednotě. S rokem 1892 se Vaníček dostal na do funkce náčelníka České obce sokolské.¹⁸ Jako náčelník obohatil cvičitelství hlavně ve směru branných cvičení, která sehrála po skončení první světové války významnou roli. Scheiner zůstal ve funkci jednatele obce až do roku 1905, kdy vystřídal ve funkci starosty Jana Podlipného, který se rozhodl z funkce odstoupit.¹⁹

Když se nově jmenovaný starosta sokolské obce, Josef Scheiner, dozvěděl o provedení Sarajevského atentátu v roce 1914, bylo velmi málo času na to, aby se sokolská obec rozhodla, zda bude vyvíjet činnost i v případě války, jejíž vypuknutí bylo ode dne atentátu stále pravděpodobnější. Představitelé Rakousko-Uherska se ale obávali, že by se ze Sokola mohla stát vlastizrádná organizace, která by provokovala vnitřní rozbroje, nebo napomáhala nepřátelům. Sokol proto nabídl místodržitelství svoji loajalitu a pomoc rodinám branců a mimo to nabídl i prostory sokoloven k dispozici pro ošetřování raněných.²⁰

¹⁵ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 56.

¹⁶ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 58, 59.

¹⁷ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, (pozn. 12), s. 88.

¹⁸ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, s. 89.

¹⁹ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, s. 91.

²⁰ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 93.

V průběhu války nastal velký problém se zachováním cvičební činnosti kvůli odchodům členů na frontu. Jen do dubna 1915 odešlo skoro 30% členů. Navíc, kvůli předválečné komunikaci činovníků sokolského spolku s představiteli států, které byly nyní nepřátelské k Rakousko-Uhersku, (zejm. Rusko, Francie ad.) se situace stala velmi vážnou. Josef Scheiner byl také jedním ze zakladatelů tzv. Mafie, což byli politici podporující Masarykovu činnost. Byl to také Scheiner, kdo pro podporu Masarykovy činnosti poskytl finanční příspěvek z majetku České obce sokolské. Není proto divu, že se Scheiner dostal do hledáčku policie a byl v květnu 1915 zatčen. Následně (25. listopadu 1915) byl vydán výnos o rozpuštění sokolského spolku.²¹ Mnohé jednoty a župy však přes rozpuštění sokolského ústředí (Česká obec sokolská) existovaly dále. Velké množství Sokolů během války vstoupilo do legií v Rusku a sokolská myšlenka díky tomu zaujala čestné místo vedle myšlenky husitsko-táborské.²² Jedním ze Sokolů v ruských legiích byl také prosečský Josef Škoda.

Když dne 28. října 1918 vzniklo samostatné Československo, začala nová doba pro sokolské hnutí. Ve stejný den, kdy byl potvrzen vznik Československa, vznikla znovu i sokolská obec, tentokrát jako Československá obec sokolská. Ta měla pro nový stát s nejistou budoucností a nejistou mocí velký význam. Chyběl tu totiž jeden mocenský prvek, a to armáda, která byla po válce z části stále ještě rozptýlená a neorganizovaná a legionáři se ještě nestihli vrátit.²³ V tuto chvíli existovala v Čechách, a to bezpochyby, jen jediná organizace, která byla schopna nastolit pořádek a zajistit vše potřebné. Byl to samozřejmě Sokol. Díky své činnosti za války a dobré vnitřní struktuře byl Sokol pro tuto práci ideální a navíc měl velkou podporu ze strany veřejného mínění i T. G. Masaryka. Sokolu navíc hrálo do karet i schopné vedení v osobě Jindřicha Vaníčka a Josefa Scheinera.²⁴

V den převratu tak vzniklo Ústředí sokolské stráže pod vedením náčelníka Vaníčka. Ještě téhož večera pak vznikla Národní stráž, opět pod Vaníčkovým vedením. Ve strážích kromě Sokolů působili i členové jiných spolků. Veliteli stráží se stávali starostové, nebo náčelníci žup a jednot v regionech. Národní stráž se nestaly jen prozatímní armádou, ale nahrazovaly i ostatní bezpečnostní složky. Jejich úkol spočíval kromě materiálního a potravinového zabezpečení státu i v odzbrojení jednotek cizích států, které ještě působily na území Čech.²⁵

²¹ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 95, 96.

²² DVOŘÁKOVÁ, Zora: *T. G. Masaryk, Sokol a dnešek*. [1.] vyd. Praha: Josef Hříbal, 1991, 90 s. ISBN 80-900132-3-6. s. 35.

²³ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 102.

²⁴ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 103.

²⁵ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 104.

Už v prosinci 1918 ale začali Sokolové předávat své povinnosti strážců do rukou armády, policie a četnictva. Národní strážce totiž neměly téměř žádný vojenský, ani policejní výcvik.²⁶ Ukončení jejich činnosti však neznamenal konec spolupráce sokolské obce při zabezpečení státu, především pak Slovenska, kde hrozilo nebezpečí ze strany Maďarska. Od listopadu 1918 se proto začaly v rámci sokolské obce vytvářet nové ozbrojené sbory, nazývané Pluky strážce svobody. Jejich činnost se uplatnila při upevňování moci v Československu, s největším problémem na Slovensku, kde v březnu 1919 vznikla Maďarská republika rad. Z toho důvodu byli Sokolové v čele s náčelníkem Vaníčkem a starostou Scheinerem první, kdo vyzývali všechny k boji proti bolševismu.²⁷ Boj pokračoval až do července 1919, kdy armáda Maďarské republiky rad opustila Slovensko, a nebezpečí okupace pominulo.²⁸

6. Vnitřní struktura Sokola

Od doby, kdy vznikaly první jednoty mimo Prahu a slučovaly se do žup, se upevnil i vnitřní řád sokolského spolku. Každá jednota i župa měla svůj správní výbor, své stanovy a svá pravidla. Značná samostatnost nižších organizačních jednotek se osvědčila v době první světové války, kdy díky takto propracované struktuře nedošlo k rozpadu žup a zastavení činnosti spolku i přes zrušení České obce sokolské.²⁹

Správní výbor každé jednoty, župy, i sokolské obce se skládá ze starosty, náčelníka, jednatele, hospodáře, vzdělavatele a pokladníka. Stejně tak tomu je i v Proseči. Mimo tyto funkce existuje i funkce sokolníka, která byla popsána v souvislosti se stavbou pražské sokolovny. Všichni činovníci výboru musejí být plnoletí a plnoprávními členy jednoty. Mají právo hlasovat na valných hromadách, na nichž podávají zprávu o své činnosti. Starosta je hlavou celé jednoty. Schvaluje návrhy ostatních členů výboru i jednoty a na valné hromadě podává zprávu o činnosti jednoty v oblasti akcí, které jednota podniká. Náčelník se stará o veškeré cvičení. Může cvičení i vést a podává zprávu o tom, kolik členů v jaké skupině cvičí, a také zavádí, nebo ruší cvičení po konzultaci se starostou. Jednatel má na starosti konzultaci a korespondenci s ostatními jednotami, s župou a sokolskou obcí. Je jakýmsi prostředníkem jednoty, který také sjednává akce, kterých se jednota účastní. Pokladník

²⁶ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 106.

²⁷ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 111.

²⁸ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 115.

²⁹ Waic, M.: *Sokol v české*, s. 97.

a hospodář se starají o ekonomické záležitosti jednoty, stejně jako o celý její majetek a podávají o tom zprávu na valných hromadách.³⁰

Ačkoli je dnes Sokol vnímán jako jedna z organizací, kde je účast dětí a mladistvých její nedílnou součástí, fungovalo zpočátku cvičení mladých sokolů a sokolek mimo rámec spolku. Žákem, žákyní jsou myšleni nejmladší členové jednoty. Pochopitelně nemají právo hlasovat při valných hromadách jednoty a nemohou logicky ani zastávat sokolské funkce. Cvičení pro žáky a žákyně je samozřejmě přizpůsobeno fyzickým i psychickým potřebám a schopnostem dětí. Mládež od třinácti až čtrnácti let se pak řadí do takzvaného dorostu (dorostenec, dorostenka), v němž setrvávají až do dovršení plnoletosti, tedy do osmnácti let. Pak se stávají plnoprávními členy své jednoty a mohou už zastávat sokolské funkce a hlasovat na valných hromadách.³¹

Cvičení pro mladé chlapce a o rok později i pro dívky (viz níže), fungovalo už za dob Miroslava Tyrše (šedesátá léta 19. století), který vedl tento kroužek, fungující mimo rámec sokolské obce. První dorostenci začínali svou činnost v Sokole až v letech osmdesátých a o deset let později se objevili mladší žáci (v dokumentech o prosečské jednotě nazývaní „Káňata“). Je pozoruhodné, jak pozvolna pronikalo do Sokola cvičení s dětmi a mládeží. Od vzniku pražské jednoty v roce 1862 byl totiž Sokol koncipován jako ryze mužský spolek, s vlasteneckým a branným posláním.³²

7. Ženy v Sokolské obci

Období po vydání Říjnového diplomu bylo mimo jiné i časem emancipace žen. Jednou z oblastí, kde se ženy emancipovaly, byla i tělovýchova. Možností pro tělovýchovu dívek byla takzvaná Městská vyšší dívčí škola, určená pro dcery z rodin pražské elity, která vznikla v roce 1863. Kromě této instituce navštěvovaly dívky i jiné tělovýchovné spolky a o účast žen a dívek v Sokole se začala zajímat i Česká obec sokolská. Ještě před vznikem vyšší dívčí školy navrhoval tehdejší starosta Jindřich Fügner, aby se v sídle jednoty vyučovala tělovýchově i děvčata. Jeho návrh rozpoutal mnoho zdlouhavých debat. Nakonec se podařilo

³⁰ Archiv sokolské jednoty Proseč pod Ještědem, (dále AsjPpJ), 1922, č.108/22, *Nové stanovy*, s. 6.

³¹ AsjPpJ, 1922, č.108/22, *Nové stanovy*, s. 3.

³² WAIC, Marek: *Vznik sokolské výchovy mládeže a její vývoj do roku 1938. Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty - analýza, komparace. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 136-151. ISBN 978-80-7372-397-2. s. 136,137.*

prosadit návrh Eduarda Grégra, že v době, kdy bude v tělocvičně prázdná, budou tam moci cvičit dívky.³³

Cvičení dívek se ujal náčelník Tyrš. Časem se začal zabývat myšlenkou na společné cvičení žen a dívek pod vedením cvičitelek. Proto v lednu 1866 založil nové cvičení pro budoucí cvičitelky. V tomto „kurzu“ nade všechny vynikala Klementina Hanušová. Ustavující schůze nového spolku nazývaného Tělocvičný spolek paní a dívek byla svolána 23. července 1869 do bytu vdovy Kateřiny Fügnerové za účasti významných žen té doby. Na schůzi byl přítomen také Tyrš, který zde působil jako jakýsi prostředník a měl vypomoci s návrhem stanov, jež byly na konci září 1869 schváleny. Mezi členky sokolského spolku patřila později i manželka prezidenta Tomáše Masaryka, Charlotta Masaryková. Sám Masaryk působil v mužském Sokole, stejně tak byli členy Sokola i ostatní jeho rodinní příslušníci.³⁴

Vedení Tělocvičného spolku paní a dívek úzce spolupracovalo s pražskou sokolskou jednotou a to především na akcích. To by se dalo považovat za první krok ke vstupu žen do sokolské obce.³⁵ Dalším krokem bylo zavádění ženských odborů v ostatních sokolských jednotách. Ačkoliv v roce 1896 cvičily ženy již ve dvanácti jednotách, sokolská obec stále nepodporovala přijetí Tělocvičného spolku paní a dívek do své organizace. O rok později (1897) se proto o tomto tématu jednalo na valném sjezdu sokolské obce a ještě v prosinci se vedení usneslo na zavedení ženských odborů v Sokole.³⁶

8. Cvičení v sokolských jednotách a sokolské akce

Hlavní náplní, ve své podstatě alfou a omegou Sokola, je cvičení. První cvičební soustavu formuloval Miroslav Tyrš, a to již na přelomu 60. a 70. let 19. století. Poprvé v ní zmiňuje vnímání spolku jako národního vojska, což se nakonec doopravdy stalo. Mimo cvičení na nářadí, mezi něž patřily kruhy, kůň, hrazda a další, se tedy v sokolských jednotách cvičila i branná příprava. Ta se využívala především pro potřeby obrany vlasti při nastupující předválečné krizi.

V branné činnosti se cvičila pořadová příprava, a také skoky do dálky, nebo do výšky. Mimo to se také posilovalo s činkami, házelo se oštěpem, provozovala se cyklistika. Samozřejmě nechyběly disciplíny jako zápas a šerm. Postupně se do sokolských cvičení začínaly

³³ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, s. 54.

³⁴ Dvořáková, Z.: *T. G. Masaryk*, (pozn. 22), s. 32.

³⁵ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, s. 55, 56.

³⁶ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, s. 73.

začleňovat i sportovní hry. Neznamenalo to ale, že se s ostatními druhy cvičení přestalo. Naopak, rozcvičky, posilování i disciplíny na nářadí se důsledně zachovávaly.³⁷

Sokol, jakožto tělovýchovný spolek, pořádá různorodé akce a účastní se všech pro sokolstvo důležitých počinů. Sokol byl totiž v 19. i 20. století, jak ještě bude zmíněno, nepostradatelnou organizací pro udržení pořádku a zdravého ducha ve společnosti. Mezi takové akce patřila různá veřejná cvičení, plesy, divadla, exkurze, či výlety. Na každé akci, včetně výletů, se pořádala také cvičení. Největší ze sokolských akcí jsou bezesporu sokolské slety. Tedy sraz všech Sokolů z celé země se cvičeními, průvody atd. První z těchto velkých akcí se uskutečnila v roce 1882, tedy ke dvacátému výročí založení pražského Sokola.

Tak velká akce samozřejmě přinesla i nemalé problémy. Především bylo nutno počítat s tím, že přijedou cvičenci a cvičitelé z celé země. To znamenalo, že bude potřeba velký prostor, kde budou moci cvičit. Nakonec bylo vybráno ostrostřelecké cvičiště na Střeleckém ostrově v Praze. Tento areál se cvičební plochou o výměře 1200m² nabízel i využití sálu v přilehlé budově, kde mohly být umístěny šatny cvičenců. Slet se skládal především ze cvičení na nářadí, a přeborů mezi těmi nejlepšími, kterým byl vyhrazen čas pro to, aby ukázali, co umí. Celkový soubor cvičení, oblečení cvičenců a program (sestavený Tyršem) se kupodivu setkal i s pochopením u zástupců Rakousko-uherské monarchie, kteří doposud odmítali vytvoření sokolské obce. Celá akce začala v neděli 18. června 1882 tryznou za Jindřicha Fügnera u jeho hrobu. Následovaly zkoušky na společná prostná, konající se už na cvičišti Střeleckého ostrova a pak už, v odpoledních hodinách, vyšel z Karlova náměstí velký sokolský průvod.³⁸

³⁷ Waic, M.: *Tělovýchova a sport*, s. 37, 38.

³⁸ KOZÁKOVÁ, Zlata: *Sokolské slety 1882-1948*. Praha: Orbis, 1994. ISBN 80-235-0029-5, s. 7.

9. Proseč pod Ještědem, českodubský Sokol

Proseč pod Ještědem (dále jen Proseč) je malá obec nacházející se na svazích Ještědsko-kozákovského hřbetu. V dnešní době do jejího správního celku patří i další malé osady a vesnice v okolí. Jsou jimi Domoslavice, Javorník, Padouchov a Horka. V okolí se nachází i větší obce jako Český Dub na jihu. Pro prosečský Sokol byly tyto obce velmi důležité. Nejvíce ale Český Dub, kde existovala sokolská jednota, kterou pilně navštěvovali budoucí prosečští sokoli, kteří si později (1920) založili vlastní jednotu v Proseči.³⁹ Byl mezi nimi i Josef Škoda, budoucí zakladatel prosečské jednoty.

Historie Proseče sahá až do doby před christianizací Českých zemí. Toto tvrzení podporuje zápis Františka Havlíka, který na prvních nečíslovaných stranách jedné z pamětních knih Proseče pod Ještědem píše: „*Původ a první osídlení Proseče sahá do dob ještě pohanských.*“ Pravděpodobně se osada také nazývala jinak než Proseč. O stranu dále pak Havlík zaznamenává i první písemnou zmínku o Proseči pocházející ze začátku 15. století. Havlík píše: „*Že byla Proseč již co obec známá před husitskou revolucí a válkami svědčí výpis J. V. Šimáka, že mezi kleriky vysvěcenými na nižší kněžství byl r. 1412 vysvěcen Jan Maříkův z Proseče...*“⁴⁰ V průběhu dějin patřily prosečské pozemky mnoha pánům. Jako první je spravoval Johanitský klášter v Českém Dubě, z jehož správy přešly prosečské pozemky přes pány z Opperstorfu, Albrechta z Valdštejna až k sychrovskému knížeti Rohanovi (od roku 1835).⁴¹ Tento zápis tedy potvrzuje velmi hlubokou historii této malé podještědské obce. Název Proseč získala obec, jak je zřejmé, díky prosekávání lesem. Co se prosekávalo, popisuje Havlík takto: „*Zemská cesta Trhovka od Dubu přes Liberec (na mapě až od Prahy) byla snad z nejstarších cest a musili ji asi zdejšími hvozdy prosekati. Odtud Proseč.*“ Tato teze není však jediná, která o jménu obce existuje. Havlík zmiňuje ještě jednu. I v té se však zmiňuje o prosekávání cesty hlubokými lesy. V době největšího osídlení (přelom 19. a 20. století) bylo jen na samotné Proseči přes sto padesát popisných čísel, přičemž dnes už některá z nich zašla, většinou požárem a nebyla obnovena.⁴² Za celou dobu od vzniku obce se osídlení Proseče postupně přesouvala z hřebenu směrem dolů na jih. V nově zastavované jižní oblasti dolní Proseče, v takzvaných Dolánkách, se začala stavět

³⁹ ŠKODA, Josef, ŠRÝTR, Stanislav, HAVLÍK Jaroslav: *Kronika tělocvičné jednoty „SOKOL“ v Proseči pod Ještědem*, s. 4.

⁴⁰ HAVLÍK, František, 1922: *Pamětní kniha obce Proseč pod Ještědem*.

⁴¹ Státní okresní archiv Liberec, (dále SOKA Liberec), *Archiv obce Proseč pod Ještědem 1868-1940*, s. 1.

⁴² HAVLÍK, F.: 1922 *Pamětní kniha*, (pozn. 40).

osídlení nová. Toto zastavování pokračuje i dnes. Podle Škodových zápisů, k roku 1920 měla Proseč 624 obyvatel.⁴³

Historie sokolské jednoty v Českém Dubu je velmi důležitá pro jednotu prosečskou, a to hlavně díky tomu, že zde působili budoucí prosečští sokoli, kteří prosečskou jednotu založili. Sokolská jednota v Českém Dubu se počítá mezi nejstarší jednoty v Českých zemích. Vznikla už v roce 1865, tedy tři roky po tom, co vznikl Sokol jako takový. Před jejím založením působily v Českém Dubu dva německé spolky – pěvecký od roku 1862 a turnerský od roku 1864. Mezi obyvateli Českého Dubu se šířily i úvahy o založení českého spolku, kterým se později stal právě Sokol.⁴⁴ Zrod českých spolků, zejména pak Sokola byl v Českém Dubu velmi složitý a jejich fungování také. Německé spolky byly již zavedené a brané jako samozřejmost. Dostávalo se jim také velké podpory ze strany místních úřadů a také továrníka Franze von Schmitta.⁴⁵

O zřízení Sokola usilovalo několik českodubských vlastenců. Někteří z nich, jako Josef Uhlíř, Josef Žák, nebo Jindřich Nožička, se stali po schválení stanov jednoty roku 1865 prvními členy českodubského sokolského výboru. Uhlíř byl zvolen starostou, Žák jeho náměstkem a Nožička jednatelem. Do pozice náčelníka byl z Mladé Boleslavi povolán cvičitel J. Svoboda. I přesto že Svoboda pobyl v Českém Dubu pouze 14 dní, získala díky němu českodubská jednota velmi dobré vztahy s jeho domácí jednotou v Mladé Boleslavi a mimo jiné i s jednotou z Mnichova Hradiště. Obě tyto jednoty sem také vypravily výlety, které kromě Sokolů přišel uvítat i německý turnerský spolek.⁴⁶ První rok Českodubské jednoty probíhal velice slibně. Zde už můžeme přikročit k ukázce jedné z listin Povšechného archivu prosečské sokolské jednoty. Jedná se o novinový článek z konce 19. století nazvaný Slavnostní list. Týká se základních faktů o počátcích a vývoji českodubské jednoty. Po prvním slibném roce vývoje jednoty se v tomto dokumentu dočteme: „*Jak však další léta spolek zkvétal, nelze nám říci, není o tom nikde žádných písemných dokladů a po té dlouhé řadě let vyvolané vzpomínky pamětníků nepodávají nám nic určitého...*“⁴⁷

Zřejmé obnovy, která je už doložitelná, se českodubská jednota dočkala v roce 1888. Rok před tímto obnovením navštívili město Turnov sokoli z Ameriky. Na jejich cvičeních se

⁴³ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK: *Kronika, (pozn. 39)*, s. 5.

⁴⁴ AsjPpJ, 1924, č. 235/24, *Slavnostní list*, s. 1.

⁴⁵ ANDĚL, Rudolf, TECHNIK, Svatopluk: *Český Dub: 1291-1991*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1991. ISBN 80-704-7037-2, s. 55, 56.

⁴⁶ MADĚROVÁ, Marie: *SOKOL ČESKÝ DUB 1865 – 1918*. Liberec, 2006. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Melanová, s. 57.

⁴⁷ AsjPpJ, 1924, č. 235/24, *Slavnostní list*, s. 2.

objevili i českodubští ochotníci. Po skončení akce se rozhodli pro započetí sokolské činnosti. Začali ve Starém Dubu, který se nachází hned vedle Českého Dubu. Tam ale měli problémy s úřady a pořádkovými službami. Se založením samostatného spolku pomohla sokolská jednota z Liberce, která tento malý spolek zaštitila.⁴⁸ Do Českého Dubu se spolek přesunul až v roce 1888, kdy se také uskutečnila první ustavující valná hromada. Starostou byl tedy zvolen V. Vlach a jeho náměstkem František Žák. Pokladníkem se stal Josef Illichman, náčelníkem Josef Adam a správcem domu (pravděpodobně sokolníkem) František Lhota. Pozice sokolníka pro českodubskou jednotu byla velmi nejistá, neboť jednota neměla kde cvičit a hlavně neměla dostatek finančních prostředků. Česká beseda zapůjčila českodubským Sokolům svou budovu ke schůzím a zimním cvičením (v létě se cvičilo na zahradě), ale stále chybělo stabilní zázemí, kde by jednota mohla bez potíží vykonávat svou činnost.⁴⁹ Sokolovna byla postavena až v roce 1926.

Ukázalo se, že konkurence, respektive národnostní soupeření svazovalo rozvoj českodubské jednoty. Na rozdíl od prosečské jednoty, ta českodubská se prosazovala po dobu čtyřiceti let, než získala adekvátní pozici. Teprve otevření sokolovny u bývalých městských hradeb (cesta z náměstí do parku) roku 1926 bylo završením tohoto boje o místo ve městě.⁵⁰

10. Vznik jednoty v Proseči, její rozkvět a činnost do roku 1926

Za počátek sokolské činnosti v Proseči je všeobecně považován rok 1920. Zakladatelé jednoty ale nezačínali úplně od nuly, jelikož se sokolskému cvičení naučili v okolních jednotách. Ještě před první světovou válkou i v Proseči existoval spolek, který se nazýval Národní Jednota Severočeská. Krátce se o této jednotě zmiňuje jeden ze zakladatelů prosečské jednoty, Josef Škoda. Hned v prvních zápisech z roku 1920, na straně 6 uvádí: „*O místním odboru N. J. S. zmiňuji se proto, že prosečskému Sokolu připravoval půdu*“.⁵¹ Krátce po tomto zápisu se Škoda zmiňuje o tom, jak se o Proseči mluvilo v okolí. Říkalo se o ní, že je „*rudá*“. Jako odůvodnění pro toto označení je bez pochyby působení další

⁴⁸ MADĚROVÁ, M.: *Sokol Český Dub*, (pozn. 46), s. 60.

⁴⁹ AsjPpJ, 1924, č. 235/24, *Slavnostní list*, s. 3.

⁵⁰ ANDĚL, R. - TECHNIK, S.: *Český Dub*, (pozn. 45), s. 68.

⁵¹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 6.

tělovýchovné jednoty, nazývané Dělnická Tělovýchovná Jednota, z doby před první světovou válkou.

Sokolskou jednotu v Proseči založila čtveřice mužů, kteří pocházeli jak z Proseče, tak i odjinud. Všichni se však o jednotu zasloužili. Dva z nich, Josef Erbert (narozen 1893) a Josef Škoda (narozen 1895) spolu o založení prosečské jednoty hovořili. Dokladem k tomu je jedna ze vzpomínek právě Josefa Erberta, který sepsal své memoáry a zaznamenal v nich i tento důležitý podnět k založení prosečské jednoty. V roce 1920, když se Škoda vrátil z Ruska, kde sloužil v legiích a byl po operaci žaludku, ho při zotavování navštěvoval i Josef Erbert. Mluvili spolu, mimo jiné, i o Sokole. Erbert ve svých zápiscích na straně 181 zapsal, co tehdy řekl Škodovi: „*Podívej se Pepo, ty jsi cvičil na studiích v Sokole, otec tvůj je Sokol a ještě je tu několik přispívajících a jednota v tak veliké obci, jako je Proseč dosud není. Až se na dobro uzdravíš, byl bys nejvhodnější osobou, abys to vzal do ruky. Já cvičit nemohu, ale pomohl bych vám všude, kde bych se mohl uplatnit.*“ Tato Erbertova slova znamenají mnoho, nicméně se zdá, že Škoda ze začátku nebyl této věci nakloněn. Další Erbertovy zápisy citují Škodovu odpověď: „*Co bys prosím tě chtěl na Proseči se Sokolem, když tu je samej sociální demokrat a před válkou tu byla Dělnická Tělovýchovná Jednota?*“ Touto otázkou se potvrzuje Škodův zápis ze sokolské kroniky o rudé Proseči. Erbert dále namítal, že dělnická jednota už v Proseči není a že Sokol je nepolitický, a byl by vhodný i pro bývalé členy dělnické jednoty a hlavně pro mládež.⁵²

Kronika vedená Josefem Škodou se o samotném založení jednoty zmiňuje jen v tom smyslu, že byla uspořádána schůze, že zde byli přítomni zástupci českodubské jednoty a jak vypadal první správní výbor.⁵³ Erbertovy vzpomínky však dávají jasný pohled na to, že samotné založení nebylo nic jednoduchého, a to hlavně proto, že Erbert nevěděl, kdo bude ochoten do nové jednoty vstoupit. Hned na další straně po rozhovoru s nemocným Škodou Erbert uvádí: „*Potom ještě několikrát jsme o tom debatovali, mluvil jsem o té věci se sousedem Šrýtrem (Frantíkem Myslivcovým), s kterým jsme se usnesli, že pozveme dubské hlavičky Sokola, aby nám přišli promluvit o zkušenostech z této tělocvičné organizace a naočkovali chuť mládeži i starším do ní vstoupit, že Pepik Škodů se také obměkčí, až mu náš úmysl sdělíme.*“⁵⁴ Zde je vidět pravý účel návštěvy českodubských Sokolů v Proseči. Nejednalo se pouze o účast českodubských na ustavující schůzi, ale také o propagandu Sokola mezi obyvateli Proseče

⁵² ERBERT, Josef: *Životní vzpomínky Josefa Erberta*, s. 181

⁵³ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK: *Kronika*, s. 8

⁵⁴ ERBERT, *Životní vzpomínky*, (pozn. 52), s. 182, 182.

a sdělení zkušeností představitelům nové jednoty. Před onou první schůzí konanou 31. října roku 1920 se v Proseči i okolních osadách objevily i plakáty a ukázalo se, že obyvatelé Proseče a okolí jsou sokolské myšlence velmi nakloněni. Počet přihlášených stoupl na 187 dospělých členů s velkým počtem žactva a dorostu. Erbert tuto část vzpomínek uzavírá takto: „*Naše obec v okolí i v župě Ještědské zvali Sokolská Proseč. Tam skoro jiný pozdrav neexistoval než: Nazdar! Tak zdravili i caparti v před školním věku, co obdivovali cizí lidé, kteří do obce přicházeli, že to nikde neviděli.*“ Tento zvyk s pozdravem přetrval v Proseči i přes období komunistického režimu a je možné se s ním ve velké míře setkat i dnes.⁵⁵

První schůze nové prosečské jednoty tedy proběhla 30. října 1920, a to v bývalém hostinci U Jáchymů, což je dům u dnešní prosečské autobusové zastávky. Hlavní místa ve výboru obsadili kromě Erberta a Škody další dva muži. Tento první výbor je zaznamenán ve Škodově kronice na straně 8. „*Zvolen 6^{ti} členný výbor: Br. Erbrt Jos. starostou, br. Kvaček Jos. uč. cvičitelem, br. Škoda Jos. uč. jednatelem, br. Bretšnajdr pokladníkem a sestry Havlíková Božena a Havlíková M.*“ Zvláštní se může zdát pojmenování pozice Josefa Kvačka, o kterém Škoda píše jako o cvičiteli. Nicméně tato funkce se v jeho případě rovná funkci náčelníka.⁵⁶ Nově zvolený Erbert si do vzpomínek na straně 183 zapsal: „*Nechtěl jsem svému sluchu věřit, povídám: „Bratři, to nemyslíte vážně, to by se Vám celý svět vysmál, že máte jednonohého starostu sokola, kdo to jakživ slyšel?“* Erbert zde naráží na své postižení, ke kterému přišel, když se učil řezníkem, ale vyučení nedokončil kvůli těžkému zranění nohy, která mu nakonec musela být amputována.⁵⁷ I s tímto postižením však dokázal vykonávat různorodé činnosti — lámání kamene, sadaření, obchod s dobyt看em a také hudební činnost.⁵⁸ Proto se také na ustavující schůzi setkal s odpovědí Josefa Škody, kterou zaznamenal takto: „*...Ale Pepík Škodů na to hned: „Jen mlč Josko; ty budeš hospodařit a my cvičit a uvidíš, jak nám to půjde!“* A ono to opravdu šlo.“⁵⁹

První stanovy prosečské jednoty z roku 1921 se v archivu bohužel nedochovaly. Je o nich ale zmínka v archivní knize (v ní jsou zapsány všechny materiály, které se v archivu nacházely, vždy pro určité období) a jejich schválení v dubnu 1921.⁶⁰ Kronikář Škoda se o nich také nijak nezmiňuje. Jednota ihned zahájila činnost. Důležité bylo dohodnout jakési sloučení

⁵⁵ ERBERT, *Životní vzpomínky*, s. 182, 183.

⁵⁶ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 8.

⁵⁷ ERBERT, *Životní vzpomínky*, s. 71.

⁵⁸ ERBERT, *Životní vzpomínky*, s. 104, 107, 110, 124.

⁵⁹ ERBERT, *Životní vzpomínky*, s. 183.

⁶⁰ AsjPpJ, *Knihá zápisů archivních materiálů 1920-1938*, s. 2.

s dělnickou jednotou, která stále v Proseči působila. Sokolové se snažili o sloučení, ale dělnická jednota na toto nepřistoupila. Její členové ale následně začali přecházet do Sokola, což byl jeden z důvodů brzkého zániku prosečské dělnické jednoty.⁶¹

Akce, které prosečská jednota od vzniku do okupace pořádala, či absolvovala, se z drtivé většiny periodicky opakovaly. Proto bude uveden pouze výčet akcí v průběhu jednoho roku. Později budou vyzdviženy ty akce, které měly větší význam.

Hned ze začátku roku pořádala jednota sokolské plesy. Ten první, z roku 1921 zlákal podle Škody mnoho mladých a svobodných, což Škoda v kronice popisuje jako nevhodné pro jejich věk a stav. Mimo jiné ples poskytl jednotě finanční vzpruhu. Sokolské večírky se odehrávaly v duchu pěveckých, kapelních a divadelních vystoupení. Veřejná cvičení byla ukázkou toho, co jednota dělá, jak se její členové fyzicky vyvíjejí a zároveň tato cvičení pomáhala šířit sokolské myšlenky mezi veřejnost. Těchto akcí se účastnili především dospělí členové. Pro dorostence a žactvo byla určena dětská besídka. Tam se ukázalo i rodičům, že děti (Škodou nazývané Káňata) v Sokole rovněž nezházejí.⁶²

K popisu zmíněné dětské besídky se nám v archivu dochoval text Anežky Lankové, žákyně, která se jí 13. listopadu 1922 zúčastnila. Anežčiným velmi úhledným písmem zde stojí: „*V neděli večer o půl šesté hodině schromáždili jsme se v sokolském kroji v hostinci u Pavlů. V sále byly rozestaveny lavice a židle na kterých obecnstvo sedělo. Za chvíli všichni žákyně a žáci odešli za kulisy... Za kulisami si nás pan učitel Kvaček srovnal. A odešli jsme na jeviště. Ještě před zpěvem pan učitel Škoda promluvil obecnstvu. Zpívali jsme několik vlasteneckých písní. Po zpěvu odešli jsme zase za kulisy.*“ Dále následoval přednes několika básní a dále cvičení. K tomu píše Anežka: „*Ještě před cvičením malých žákyň řekl pan učitel Škoda obecnstvu o čem budou cvičiti a čím budou cvičiti.*“⁶³ Malé žákyně měly podle Anežky úspěch stejně jako ona a její spolužákyně. Akce, jako je ta, o které píše Anežka Lanková, se odehrávaly ve vnitřních prostorech. Pro nastartování vývoje prosečské jednoty však bylo potřeba jedné velice důležité události.

Některé sokolské jednoty měly na svých pozemcích vybudovaná venkovní cvičiště, bylo možné cvičit za hezkého počasí. Prosečská jednota však nevladnila žádný pozemek vhodný pro vybudování takového areálu. Tehdejší starosta jednoty Josef Erbert ve svých vzpomínkách píše: „*U samé vsi bylo myslím 14 korců méněcenného lesa včetně písečného*

⁶¹ AsjPpJ, 1935, č. 1165/35, *Proseč pod Ještědem*.

⁶² ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 20.

⁶³ AsjPpJ, 1922, č. 58/22, *Dětská besídka pohledem jedné žákyně*.

lemu, kterýžto pozemek patřil k Sychrovskému panství.“⁶⁴ Tento kopec je v Proseči nazýván Borovičky.⁶⁵ Erbert se v červnu 1921 s dalšími třemi prosečskými sokoly vypravil na Sychrov, za účelem koupě pozemku v Borovičkách. Situace na Sychrově probíhala podle Erberta takto: „Šli jsme k řediteli a tázali se na to. Ten se dotazoval telefonicky majitele Dr Rohana, jak si nechal říkat, třebaže měl titul kníže.“ Prosečští se setkali s kladnou odpovědí, kterou v červnu 1921 dostala jednota i písemně. Není přesně jisté, kdo tento dopis psal. Podpis zní: „Dr. ROHANSKÉ ŘEDITELSTVÍ VELKOSTATKŮ V SICHROVĚ.“ Důležité ale bylo, že ředitelství je ochotno jednat s prosečskou jednotou o koupi pozemku v Borovičkách.⁶⁶

Další návštěva prosečských na Sychrově už znamenala první smlouvání o ceně pozemku. Erbert píše, že jim ředitel sdělil: „Lituji pánové, ale dneska z toho asi nic nebude. Pan doktor přijel ze svatební cesty a velice pozdě, jistě ještě dospává.“ Prosečským se ale podařilo domluvit schůzku s Dr. Rohanem ještě ten den. Rohanův odborník vyhodnotil cenu onoho pozemku na 35 000 korun. Sám Rohan však nabídl prosečským cenu 20 000. Pro prosečskou jednotu bylo však i toto moc. Takže konečná cena byla 13 5000 československých korun. Rohan po dohodnutí ceny podle Erberta řekl: „Je to vaše.“ Dohoda byla sice smluvena, ale ještě bylo třeba vyžádat povolení pozemkového úřadu v Praze. Tam se v červenci 1921 vypravil Josef Škoda jako zástupce jednoty.

Jednání však z počátku neprobíhalo dobře. Dr. Malý, se kterým Škoda jednal, totiž, jak Škoda píše v kronice: „sekl okem po papírech, a aniž by jich přečetl a dočetl, uviděv jméno „SOKOL“ prohlásil, že je to nepřipustné.“ Škodovi se ale podařilo povolení vyjednat u jiného úředníka. Následně v Proseči sdělil, jak pochodil a po 14 dnech jel znovu do Prahy. Mezi tím se jednotě povedlo získat svolení i od Ještědské župy, pod kterou jednota spadala. Po další cestě do Prahy už byly Borovičky definitivně ve vlastnictví prosečské jednoty. Pozemek, kde mělo stát cvičiště, byl ale svažité a zarostlý hustým stromovím. Prosečští Sokoli pod vedením Škody tedy zahájili kácení, a úpravu terénu do správné podoby (obrázek 4).⁶⁷

Prosečská jednota se samozřejmě stala i součástí Ještědské župy, k čemuž došlo po osamostatnění prosečské jednoty od jednoty českodubské. Nutno ještě dodat, že tato událost se datuje už do roku 1921. O celém tomto procesu hovoří jeden dopis z Ještědské župy

⁶⁴ ERBERT, *Životní vzpomínky*, s. 185.

⁶⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 21.

⁶⁶ AsjPpJ, 1922, č. 31/22, *Sdělení Sychrova že bude s námi jednáno o prodeji Boroviček*.

⁶⁷ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 22, 23.

adresovaný Škodovi. Ostatní informace o osamostatnění prosečské jednoty se v archivu jednoty nedochovaly. Max Verich, jednatel župy, píše Josefu Škodovi pokyny, které je třeba dodržet. Například že při schůzi se přečtou nové stanovy a „*musí býti v pěti výtiscích zaslány na zemskou politickou správu a nebudou-li do čtyř neděl vráceny, tak není námitek do vytvoření nové jednoty, jinak by musely býti vráceny k doplnění.*“ Důležité taky bylo, aby nová jednota zvolila nový výbor: „*...svoláte valnou hromadu a zvolíte činovníky a zvolení župě oznámíte a současně žádati budete o přijetí do župního svazku...*“⁶⁸ O přijetí do župy svědčí další dopis Škodovi z října 1921, kde zástupci župy potvrzují přijetí prosečské jednoty do Ještědské župy. Není třeba tomuto dopisu ani věnovat přílišnou pozornost. Hned při prvním pohledu uhodí čtenáře do očí text: „*Vítáme Vás v bratrský kruh náš!*“⁶⁹

11. Úbytek členstva a práce na cvičišti

V průběhu roku 1923 zaznamenala prosečská jednota pokles v počtu cvičenců. V roce 1920, kdy jednota vznikla, byl celkový počet cvičenců 124.⁷⁰ Do roku 1921 tento počet stoupl na úctyhodných 1496 cvičenců. Nutno podotknout, že na cvičení prosečské jednoty docházeli i lidé z okolních vesnic.⁷¹ V roce 1922 byl zaznamenán slabý pokles na 1423 cvičenců.⁷² Následující rok 1923 však přinesl mnohem větší propad na „pouhých“ 1166 cvičenců. Jak v roce 1923, tak v roce předešlém byl tento propad zaznamenán hlavně u dorostu.⁷³ Proto byla provedena velká opatření pro získání především mládeže do Sokola. Jednalo se vlastně o čtyři letáky navádějící členy, rodiče i samotnou mládež, aby do sokola vstupovali. Celý propagační materiál zaslala jednotám (včetně prosečské) ještědská župa. Informace o všech ostatních listech dává na srozuměnou hned první z nich. Jedná se spíše o dopis: „*... Jsou tři druhy, jeden pro dorost sdružený již v našich řadách, druhý pro mládež mimo řady sokolské stojící, třetí pro zaměstnavatele, rodiče a pod.*“ Ukazuje se velmi dobrá připravenost sokolského spolku, když pomýšlí na všechny sféry a možnosti, jak dorost do svých řad získat. Tím je myšleno, že oslovují nejen samotné dorostence v Sokole, aby šířili sokolskou myšlenku mezi své kamarády a spolužáky, ale oslovují i rodiče a zaměstnavatele. Titulek

⁶⁸ AsjPpJ, 1922, č. 48/22, *Dopis Škodovi o osamostatnění prosečské jednoty.*

⁶⁹ AsjPpJ, 1922, č. 54/22, *Dopis Škodovi o přijetí do župy.*

⁷⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 11.

⁷¹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 23.

⁷² ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 34.

⁷³ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 48.

jednoho z oněch letáků hlásající „*RODIČOVÉ A ZAMĚSTNAVATELÉ, PUSŤTE SVÉ DÍTKY A SVĚŘENCE DO SOKOLA*“ a následný vlastenecký text dával jistě na srozuměnou o co sokolskému spolku a i prosečské jednotě jde. Tedy že „*Sokol bere pod svá křídla mládež a vychovává ji stejně tělesně i mravně, ať patří komukoliv chudému jako bohatému.*“⁷⁴

Pozemek vhodný pro cvičiště, zakoupený od sychrovského panství, se v této době (1923) velmi měnil. Členové jednoty zde káceli stromy a vyrovnávali pozemek a připravovali ho pro vybudování venkovního cvičiště vhodného i pro cvičení na náradí. Panoval zde velký ruch již od začátku roku 1923. Jedním z počínů, kromě kácení stromů, byla i stavba skladiště, které dnes slouží jako klubovna prosečské jednoty a zázemí pro akce konané v Borovičkách. I v meziválečném období však toto skladiště ve velké míře sloužilo podobným účelům. Škoda píše: „*Dnes máme na cvičišti baráček, jehož výhodu oceníme teprve při pořádání podniků v Borovičkách.*“⁷⁵

O dalších pracích na cvičišti, které bylo pro prosečskou jednotu velmi důležité, se Škoda zmiňuje až ve správním roce 1924. Pro tento rok bylo nejdůležitější dokončit práce na cvičišti, jelikož se v Proseči měl konat župní slet dorostu a divadlo v přírodě. Na straně 56 Škodovy kroniky ční věta: „*Cvičiště je tedy hotovo.*“ Ovšem jen o pár řádků níže: „*Příroda si s námi zle zahrála.*“ Skoro celé cvičiště totiž zničila „*dravá povodeň*“, a bylo nutné začít úplně znovu. Škodovi se opět podařilo vyburcovat členy k další práci, a tak vše proběhlo velmi rychle, a ještě před župním sletem, i divadlem v přírodě bylo cvičiště hotové.⁷⁶ Od doby, kdy bylo vystavěno cvičiště, mohly se pořádat mimo akcí uvnitř i akce v přírodě. Jednou z nich byla tělocvičná akademie, uspořádaná v Proseči 10. června 1923, o níž píše periodikum Naše Hory. Akce se podle sloupku nazvaného „*Z Proseče pod Ještědem*“ zúčastnili i sokoli z Liberce.⁷⁷

S rokem 1925 přišlo do jednoty uklidnění. Bylo to hlavně díky dokončení prací na cvičišti. Škoda ale už inicioval přípravu dalších velkých podniků, které měly jednotu posunout o velký kus vpřed (viz níže). Na konci dubna 1925 byl uspořádán tajný okrskový výlet. V kronice se oněm příliš mnoho nepíše, ani v jiných materiálech. Pouze je zde naznačeno, že se ho účastnilo okolo 200 osob z prosečské a dalších jednot.⁷⁸

⁷⁴ AsjPpJ, 1923, č. 198 a, b, c, d/23, *Provolání o náboru mládeže.*

⁷⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 43.

⁷⁶ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 56.

⁷⁷ AsjPpJ, 1923, č. 163/23, *Oznámení naší akademie v „Našich Horách“.*

⁷⁸ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 73.

12. Rok 1926

Tento správní rok je zde uveden samostatně z jednoduchého důvodu. Stal se totiž téměř nejvýznamnějším za celou dobu existence jednoty, a to především s ohledem na to, jakou práci se prosečským sokolům v tomto roce podařilo vykonat najednou. Ve stejnou dobu prosečští cvičili na osmý sokolský slet, připravovali velkolepé divadlo v přírodě, neustávali ve cvičební činnosti a zároveň si svépomocí stavěli sokolovnu. Tyto výkony jsou bezesporu velmi pozoruhodné už jen z toho důvodu, že byly vykonávány najednou, ve stejném čase.

Průběh roku 1926 byl, až na výše zmíněné akce, v celku jako každý jiný. V lednu zahájila jednota správní rok spolkovým plesem, pokračovalo se maškarním plesem v únoru. V květnu pak probíhalo okrskové cvičení. Toho se účastnili kromě prosečské jednoty i jednota z Turnova, Liberce a Českého Dubu.⁷⁹ Rok byl ale ukončen poměrně nešťastně. Josef Škoda, který měl velký podíl na vzestupu jednoty, odchází. Důvodem k tomu byly nářky na jeho osobu a rodinu ze strany především ženských členů jednoty. Šlo o nářky na jeho rozvod a následnou svatbu s druhou ženou. Škoda s sebou z Ruska, kde sloužil v legiích, přivedl svou první manželku. V Proseči se však znovu zamiloval do jedné z rodaček. To zapříčinilo, že se i přes jeho obrovské nasazení v jednotě i obci, začaly jednotou i obcí šířit pomluvy na toto téma. Tyto pomluvy mu velmi zasahovaly do soukromí, proto se rozhodl z jednoty i Proseče odejít. Odešel nerad a rozhořčeně do obce Filipov ve Šluknovském výběžku, kde se ujal učitelského postu v místní škole.⁸⁰ Škodovým odchodem z obce a jednoty začala stagnace činnosti prosečského Sokola a přišlo období rozkolů mezi členstvem.

12.1 Osmý všesokolský slet

Tento slet je vybrán proto, že v archivu jednoty je k němu mnoho dokumentů. Jedná se především o dotazníky, které se týkají dopravy, ubytování a ostatních organizačních a administrativních záležitostí okolo sletu. Tyto letáky byly rozesílány už na podzim roku 1925. Týkaly se hlavně získávání informací pro organizátory, jako například: kolik členů z jednoty se na slet vypraví a kolik v rámci jednotlivých složek (muži, ženy, dorost, žactvo). Proseč na slet vyslala 15 mužů, 8 žen 5 dorostenců a 12 dorostenek.⁸¹ Vzhledem k tomu, že se většina a účastníků přepravovala, nejrozšířenějším dopravním prostředkem této doby, a to vlakem, byly pro účely sletu vypravovány speciální vlakové spoje. I z tohoto důvodu bylo

⁷⁹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 98.

⁸⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 22, 23.

⁸¹ AsjPpJ, 1926, č. 569/26, *Dotazník o všeobecné účasti*.

důležité vědět, kolik členů jaké jednoty vlakem pojede, a z jaké stanice (v případě Proseče se jednalo o Hodkovice nad Mohelkou). Dotazník železniční ukazuje, že speciálním vlakovým spojem jeli z Proseče všichni účastníci sletu.⁸²

Členové jednot pobývali na sletu několik dní, což znamenalo, také potřebu ubytování, které bylo k dispozici buď hromadné, či v soukromí. Na tuto otázku a na počty členů, kolik je třeba z té které jednoty ubytovat, odpovídal organizátorům sletu Dotazník ubytovací.⁸³

Zároveň potřebovali organizátoři vědět, kdo se zúčastní jakých akcí a jakým způsobem. V tomto případě se jednalo hlavně o dorostence a dorostenky. U nich bylo nutné zjistit, kterých průvodů se budou účastnit a jak budou oblečení. Tuto skutečnost zjišťoval Dotazník o podrobné účasti.⁸⁴

Program sletu je popsán v kronice jednoty, ale dochovalo se k němu velké množství dokumentů v archivu jednoty. Slet se konal v Praze, na přelomu června a července 1926 na Strahovské pláni. Podle Škody odjížděli na slet jako první dorostenci a dorostenky prosečské jednoty. Škoda píše: „Dne 26. června 1926 odjíždí dorost jednoty v průvodu br. Škody uč. a sestry Julči Šrýtrové do Prahy na slet.“⁸⁵ Další informace přímo o programu sletu poskytuje brožura nazvaná: „**ÚŘEDNÍ PODROBNÝ POŘAD VIII. SLETU VŠESOKOLSKÉHO V PRAZE 1926.**“ Hned ten den (tedy 26. června), kdy dorostenci dorazili do Prahy, byl pro ně připraven divadelní program složený pravděpodobně z pohádek (odpoledne) a oper a divadelních kusů. Následující den, v neděli 27. června dopoledne, probíhaly zkoušky na náradích, dále zkoušení dorostenek na župní vystoupení a závody dorostenců ve sportovních hrách. Odpoledne pak už probíhala veřejná cvičení chlapců i dívek a následně v rámci žup. V pondělí pak dorost celý den závodil v pětiboji, na bradlech, hrazdě, koni, v běhu a později i v plavání. V úterý 29. června se už dorost chystal odjet zpět domů, ovšem nejdříve se účastnil slavnostního průvodu Prahou. Večer pak byl rozlučkový večer, kdy měly pěvecká vystoupení sbory pražských jednot.⁸⁶

Dorost jako takový byl pro sokolský spolek bezpochyby velmi důležitý. Nicméně, ze Škodových zápisů o sletu se zdá, že, účast dorostenců v Praze nebyla takovou slávou, jako cvičení dospělých členů. „*V sobotu dne 3. VII. 26. přijíždí členstvo, 22 bratři s praporem, 4 bratři v občanském.*“ Stejně jako u dorostenců, můžeme nyní v pořadu sletu

⁸² AsjPpJ, 1926, č. 570/26, *Dotazník železniční.*

⁸³ AsjPpJ, 1926, č. 571/26, *Dotazník ubytovací.*

⁸⁴ AsjPpJ, 1926, č. 572/26, *Dotazník o podrobné účasti.*

⁸⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 101.

⁸⁶ AsjPpJ, 1926, č. 609/26, *Úřední podrobný pořad VIII. sletu všesokolského v Praze 1926.*

sledovat akce prosečských dospělých. Ti bezpochyby dorazili do Prahy velmi brzy ráno, neboť už v 6 hodin 3. července se konaly závody mužských družstev a následně i závody žen. Není přesně jasné, zda se jich prosečští skutečně účastnili. Vzhledem k myšlenkám tehdejší doby, kterými bylo především vlastenectví a sokolské myšlení o silném a zdravém těle, se dá usuzovat, že alespoň někteří se této akce opravdu účastnili. Velmi důležité však byly přípravy na společná cvičení, která se konala následující den, v neděli 4. července a následná pout' na Olšanské hřbitovy ke hrobům „velkých bratrů“ Tyrše a Fügnera. Veřejná cvičení se pak konala v odpoledních hodinách. I dospělí členové samozřejmě měli možnost vychutnat si nějaké to divadelní představení. Ta se konala následující den večer po dalších společných cvičeních a prostných. Stejně jako dorost, i dospělí členové se účastnili průvodu Prahou a na ukončení sletu „Večera na rozloučenou“.⁸⁷

12.2 Stavba sokolovny

Do roku 1926 vykonávala prosečská jednota svou činnost v sálech místních hospod. Na podzim roku 1925 se už začaly chystat stavební práce nové prosečské sokolovny.⁸⁸ V té době také začaly výkopové práce „Na plácku“, což byla část pozemku Jana Šrýtra, člena jednoty, který přenechal tento pozemek jednotě.⁸⁹ Prosečská sokolovna patří k největším prosečským stavbám, a přesto byla vybudována ve velmi krátkém časovém úseku. Základní kámen byl položen v dubnu 1926 a v září toho roku bylo hotovo. Pro to, aby stavba probíhala tak rychle, byla důležitá jedna velmi podstatná záležitost, na níž se prosečští sokoli domluvili. Škoda píše: „*Sokolovna stavěti se bude a také se dostaví. Na valné hromadě konané 3. ledna 1926 ve spolkové místnosti br. Huška Josefa s nadšením odhlasována 50^{ti} hodinová pracovní povinnost všeho členstva i dorostu.*“⁹⁰ Tato pracovní doba přispěla k tomu, že v září 1926 byla stavba skutečně dokončena. V archivu jednoty se zachovalo několik výkresů nové sokolovny, například plán Růžodolského architekta Otakara Pavlů, žijícího v nedalekých Hodkách (obrázek 5)⁹¹ dále nákres jistého J. Cimrmana. (obrázek 6)⁹² Prosečští se ale nejprve rozhodli pro návrh architekta Františka Krásného z Prahy (plány vytvořeny a zaslány jednotě

⁸⁷ AsjPpJ, 1926, č. 609/26, *Úřední podrobný pořad VIII. sletu všesokolského v Praze 1926.*

⁸⁸ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 72.

⁸⁹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 95, 96.

⁹⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 79.

⁹¹ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 54-59/31, Plány Otakara Pavlů.*

⁹² AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 60/31, Cimrman.*

už v roce 1923).⁹³ Náskres budovy⁹⁴ (obrázek 7), který Krásný vytvořil zcela zdarma, ale ještě nebyl tím, který se skutečně realizoval. Tím se nakonec stal zmíněný plán stavitele Otakara Pavlů z Hodek. Všechny tyto plány však ukazují jeden podstatný rozdíl v podobě budovy sokolovny oproti dnešku. V současnosti se na levé straně sokolovny (pohled ze směru od obce) nachází viditelná přístavba. Levá část budovy totiž byla v průběhu konce 20. Století rekonstruována. O tom, který plán prosečští zvolili, se Škodovy, ani jiné zápisy nezmiňují. Ze zápisů je ale patrné, že pro rozhodnutí byl zásadní nejsnazší přívod vody. Ta byla vedena ze Škodova pozemku samospádem ke staveništi. Jednalo se zde v podstatě o protislužbu. Škoda píše: „*Br. Šrýtr Jan odstoupil část svého pozemku k témuž účelu... Za to mu br. Josef Škoda, listonoš v. v. dává zdarma jednou pro vždy vodu ze své zahrady.*“ Pro stavbu „Na plácku“, byly nejvhodnější právě plány Otakara Pavlů. Proto se přikročilo ke stavbě podle nich.⁹⁵

Ve stejnou dobu, kdy probíhaly výkopové práce, byl chystán kámen a další materiál pro stavbu, především dřevo. O průběhu samotné stavby se Josef Škoda v kronice opravdu rozepsal. Informace o tomto tématu mezi sebou mají vsuvku týkající se ostatních akcí roku 1926. Nicméně stranou 95 a 96 začíná Škodův text: „*...Koupeny nízké sáně a na těch kámen svážen. Celá řada bratří sváží obětavě kámen, kteří opětně jiní chystají. Na staveništi hromadí se materiál. Již i první cihly se začervenaly pod „Myslivcovou lípou“...* Všechny tyto práce probíhaly na přelomu let 1925 a 1926, tedy v zimě a časně z jara. Opět je třeba vyzdvihnout odhodlanost prosečských k práci v jistě složitých zimních podmínkách. Na stavbu bylo použito také hodně dřeva. Škodův text pokračuje: „*..., V zimě 1926 též zvraceny stromy v Borovičkách na krov a na prkna. A zase nová práce. Dovážeti materiál do Č. Dubu na pilu. I to zdárně pokračuje... V únoru 1926 přikročeno ku stavbě samotné.*“ Tímto přikročením ke stavbě se myslí výkopové práce základů sokolovny. Celá stavba byla řízena pouze dvěma odborníky svého oboru. Zednické práce řídil budoucí starosta Josef Hanzl, povoláním zedník a tesařské práce Václav Šrýtr.⁹⁶

Škoda sám podotýká že: „*Stavba pokračuje rychle*“. Proto také mohl být 5. dubna položen základní kámen. Jedná se o jeden z kamenů napravo od vchodu do sokolovny. V dutině tohoto kamene jsou uloženy listiny a předměty týkající se roku 1926. Na listinách jsou například podpisy členů, dále jsou zde ve schránce mince a kus pískovce z lomu

⁹³ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 51.

⁹⁴ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 208-210/31, Plány Františka Krásného.*

⁹⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 95.

⁹⁶ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 96.

v Borovičkách.⁹⁷ Z další listiny v kameni se můžeme dozvědět, kolik tehdy stály různé potraviny jako mouka, sůl, máslo, ale i mužské šaty, nebo boty.⁹⁸ Další spisky v kameni pak obsahují zaměstnání členů,⁹⁹ stručné dějiny jednoty¹⁰⁰ a počet členů jednoty podle popisných čísel.¹⁰¹ Na tomto místě by bylo dobré provést krátký pohled na členskou základnu jednoty, která je počítána k 31. prosinci 1925 (základní kámen se pokládal v dubnu 1926). Ke konci roku 1925 měla prosečská jednota 149 členů, z toho 107 mužů a 42 žen. Dále 32 dorostenců a dorostenek a 51 „káňat“, čili žáků.¹⁰² Z mužů pracovalo 33 jako zemědělci, 17 v průmyslu, 29 v řemeslech (není blíže specifikováno), 8 jako obchodníci, 5 v dopravě, 6 ve veřejných službách (zde specifikováno jako učitelé), 3 byli ve výslužbě a 6 mělo jiná povolání, blíže nespecifikovaná. Povolání ženských členek byla v této době 9 pracovnic v zemědělství, 14 pracovnic v průmyslu, 4 řemeslnice, 6 prodavaček (obchodnic), 1 ve výslužbě a 8 v jiných povoláních.¹⁰³

Při pokládání základního kamene se konala tichá slavnost. Kromě členů jednoty se jí účastnil zástupce župy a českodubské jednoty, a samozřejmě zástupci obce Proseč pod Ještědem.¹⁰⁴ Práce následně probíhaly opět velmi rychle. Díky již zmíněné pracovní době a neskutečnému nadšení k práci bylo dílo v září 1926 hotovo. Devatenáctý den toho měsíce se tedy konalo slavnostní otevření nové sokolovny. Při něm byli přítomni zástupci všech sokolských složek (župy, sokolské obce) a samozřejmě zástupci obce i okolních jednot. Jak píše Škoda: „...*Všichni jdou se pokloniti PRÁCI!*“ V tomto ohledu prosečská jednota oproti okolním vyniká. Je totiž jedna z mála, která svou sokolovnu nezakoupila, ale členové jednoty si ji sami postavili svépomocí a to navíc, bezpochyby, v rekordním čase a při přípravách na slet a neustálém pravidelném cvičení.¹⁰⁵

⁹⁷ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22a/31, Pro základní kámen sokolovny.*

⁹⁸ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22b/31, Ceny potravin a jiných potřeb.*

⁹⁹ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22c/31, Zaměstnání členů jednoty.*

¹⁰⁰ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22d/31, Stručné dějiny jednoty.*

¹⁰¹ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22e/31, Členové jednoty podle Č. P.*

¹⁰² AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22d/31, Stručné dějiny jednoty.*

¹⁰³ AsjPpJ, 1931, č. 877/31, *Stavba sokolovny, 22c/31, Zaměstnání členů jednoty.*

¹⁰⁴ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 97.

¹⁰⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 102.

13. Konec dvacátých let, úpadek a třicátá léta

V průběhu dvacátých let zaznamenal správní výbor prosečské jednoty malou změnu. Rokem 1922 se mění obsazení pozice náčelníka jednoty. Dosavadní náčelník Josef Kvaček přenechává místo nově zvolenému Ladislavu Havlíkovi. Kvaček byl povoláním učitel a v tomto roce byl přeložen z Proseče do Smržova.¹⁰⁶ Tři roky po novém obsazení postu náčelníka se mění obsazení i pozice starosty. Josef Erbert odchází z Proseče do obce Dneboh a na jeho pozici nastupuje Jáchym Šrýtr.¹⁰⁷ Nyní, koncem roku 1926 ale odešel z jednoty „velký bratr“. Oním „velkým bratrem“ není nikdo jiný, než Josef Škoda. Důvody, proč odešel z jednoty, jsou popsány výše. Později, o valné hromadě roku 1927, odstupuje z funkce starosty i Jáchym Šrýtr a nahrazuje ho Josef Čihák. Zároveň je poprvé obsazena funkce takzvaného sokolníka. Ten má na starosti celou budovu sokolovny a jako první se jím stává Václav Rozkovec, který je současně i novým jednatelem.

Na tomto místě je třeba poukázat na postavení sokolské jednoty v Proseči. Vzhledem k tomu, že prosečští Sokoli dokázali doslova v rekordním čase postavit „sokolí hnízdo“, jak se prosečské sokolovně říkalo, nemůže být pochyb o tom, že postavení sokolského spolku v obci je více než úctyhodné. To také potvrzuje zmíněná vzpomínka Josefa Erberta ze začátku 20. let. Erbert se v ní zmiňuje o tom, že v župě i v okolních jednotách a obcích je Proseč nazývána sokolská Proseč. Tento název si obec získala právě díky působení sokolské jednoty a také proto, že velká část obyvatel obce byla členy sokolské jednoty. Síla sokolského spolku se v Proseči odráží i dnes, ale už v menší míře. Z části se zachovává například pozdrav „Nazdar!“ a sokolovna je stále jedna ze tří největších budov v obci (spolu s budovou obecního úřadu a bývalé školy). Stavba sokolovny svépomocí ještě více umocnila pozici sokolské jednoty v obci. Že se o sokolovně se také začalo mluvit jako o sokolím hnízdě, dokládá lístek vložený do Škodovy kroniky na stranách 108 a 109, tedy na konci správního roku 1926 a začátku 1927. Jedná se o báseň tehdejšího řídícího učitele ve výslužbě a též sokola (je označován bratr) Josefa Hlaváčka. Báseň má jméno „*Sokolí hnízdo na Proseči*“. I když tato báseň vznikla až v roce 1930, je z jejího textu jasné, že oslavuje vysoké postavení prosečského Sokola a také jeho sokolovnu. Tak se dá chápat hned první verš básně: „*Na ještědské lesní stráni, kde háje snoubí se s polem, Sokol vystavěl si hnízdo, jeho mlád' tu létá kolem.*“¹⁰⁸

¹⁰⁶ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 29.

¹⁰⁷ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 75.

¹⁰⁸ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 108, 109.

Z Hlaváčkovy básně se zdá, že jaksi pomíjí období mezi roky 1926 a 1928. Toto období bylo pro prosečskou jednotu časem úpadku. Z jednoty vymizela jiskra a nálada, která v ní panovala v předcházejících letech. Lze přímo tvrdit, že tento pokles byl z velké části zapříčiněn odchodem Josefa Škody. Rozpory, které zapříčinily Škodův odchod, měly pravděpodobně nemalý podíl na úbytku cvičenců. Škodův nástupce v roli kronikáře Stanislav Šrýtr zaevidoval pro rok 1926 „pouhých“ 119 cvičenců.¹⁰⁹ Ze zápisů v kronice plyne, že se také nekonalo tolik akcí, kde by se členové mohli angažovat, jako tomu bývalo v letech minulých pod vedením Škody a Erberta. Hlavně se ale členové snažili vyrovnat s finančními problémy po stavbě sokolovny.¹¹⁰ Ta si vyžádala na tehdejší dobu velké peníze. Celkem 254 155 korun a 97 haléřů k tomu.¹¹¹ Šrýtr popisuje získávání těchto peněz. Velkou část financí pokryl prodej písku ze sokolského lomu nad sokolovnou. Tento lom byl na pozemku vlastněném jednotou, čili bylo možné za těžbu písku pobírat peníze.¹¹²

Rok 1928 znamenal pro prosečskou jednotu další změny. Ze Šrýtrových zápisů plyne, že se do jednoty opět vrací energie ztracená hádkami mez členy a následným Škodovým odchodem do Filipova. Oproti minulému roku 1927, kdy se Šrýtr zmiňuje pouze o třech akcích, a to krajském sletu, spolkovém plesu a divadlu v přírodě, s přídatkem jedné valné schůze členů,¹¹³ je rok 1928 mnohem pestřejší. Šrýtr píše: „...konána 1 řádná valná hromada, 12 řádných a 13 mimořádných schůzí výboru. Celkem 26 schůzí. (...) Sehrány tři divadla z toho jedno v přírodě v Borovičkách. Jedno divadlo sehrála u nás jednota Světelská. Kromě toho bylo pořádáno deset různých zábav. Jednota se zúčastnila župního výletu do Čes. Dubu a okrskového cvičení v Rozstání i jiných různých podniků v okolí.“¹¹⁴

13.1 Návrat ztraceného bratra

Důležitost Josefa Škody pro prosečskou jednotu se velmi projevovala v letech 1927 a 1928. Jeho nepřítomnost, a hlavně nepřítomnost absence jeho skvělého vedení, znamenala úpadek a velký pokles prosečské jednoty z úrovně, již nabyla od založení do roku 1926. Nelze také opomenout Škodovu velkou schopnost roznítit sokolskou myšlenku v ostatních členech jednoty, která po jeho odchodu v jednotě scházela. Hádky a pomluvy, které zapříčinily

¹⁰⁹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 105.

¹¹⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 111.

¹¹¹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 106.

¹¹² ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 112.

¹¹³ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 112.

¹¹⁴ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 120.

Škodův odchod do Filipova, ale časem vymizely. To přispělo k tomu, že jednota požádala Josefa Škodu, aby se vrátil zpět. Škodův dopis prosečské jednotě z Filipova se dochoval v archivu jednoty a Škoda v něm píše: „... *neboť bratří, vrátím se s podmínkou, že budete zase těmi, které jsem v roce 1926 opouštěl.*“ Tím je myšleno bezpochyby to, že v jednotě ustanou nesváry a hlavně narážky ze strany ženských členů jednoty na jeho adresu, týkající se jeho druhého manželství. I přes to, že se k němu jednota zachovala dost hrubě, Škoda v dopise neprojevuje žádnou zášť, či snad rozhořčenost vůči členům jednoty. Oslovuje je stále „*Drazí bratří!*“ Svůj návrat ale podmiňuje doslova statutem quo. „*K té metě ušlechtilé musíme se, drazí bratří, opětně přiblížit. Tam musíme dospět. A my tam bratří dospějeme!*“¹¹⁵ Jelikož se prosečská jednota doopravdy vzchopila a začala znovu pilně pracovat, následoval brzký návrat Josefa Škody do Proseče. Stanislav Šrýtr o tom píše na straně 121 v zápisech z roku 1928, kde ukončuje svou kronikářskou činnost: „...*Tímto končím svoji funkci kronikáře a pro příští rok již na určito vrátím do rukou povolanějších a to našeho milého br. Josefa Škody, učitele ve Filipově, který se nám opět příštím rokem před školními prázdninami navrátí do naší rodné vísky.*“ Je samozřejmostí, že se Škoda po návratu ujal i učitelského povolání v prosečské škole. Bylo to jeho celoživotní zaměstnání. Bylo tomu tak i po jeho pozdějším definitivním odchodu z Proseče.¹¹⁶

Prosečská jednota začala třicátá léta návštěvou „*bratrské jednoty v Českém Dubě*“. Prosečští tam na začátku února 1930 vyrazili na maškarní ples v počtu 48 osob.¹¹⁷ Zároveň měla tato návštěva bratrské jednoty být odplatom za návštěvu českodubských v Proseči. Kdy se tato akce konala, však není známo. Ve třicátých letech se nejvíc projevuje letitý dobrý vztah jednoty s místním sborem dobrovolných hasičů. Aktivitu dobrovolného hasičského sboru potvrzuje kromě kroniky sokolské i pamětní kniha obecní.¹¹⁸ Každopádně, župní hasičský sjezd se konal v Proseči 8. června 1930. Mezi hasiči bylo velké zastoupení členů z řad sokolů, podle Škody až 90%. Tato akce byla ukázkou toho, že sokolstvo pracuje velkou měrou i v jiných spolcích, při hojně účasti a angažovanosti v nich.¹¹⁹

Největší událostí v Podještědí v průběhu třicátých let bylo bezpochyby odhalení sochy patronky podještědí, Karoliny Světlé, v obci Světlá pod Ještědem, konané 12. července 1931. Tato žena se svým literárním dílem nesmazatelně zapsala do povědomí všech obyvatel

¹¹⁵ AsjPpJ, 1929, č. 772/29, *Škodův dopis prosečské jednotě z Filipova.*

¹¹⁶ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 121.

¹¹⁷ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 138.

¹¹⁸ ŠKODA, Josef, HONSEJK, Karel: *Pamětní kniha obce Proseč pod Ještědem*, s. 203.

¹¹⁹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 141.

Podještědí, včetně obyvatel Proseče. Není proto divu, že na takovéto akci se objevili i prosečští Sokoli. A nejen oni. Škoda, který byl zároveň jedním z organizátorů této akce, píše: „*Jednota naše zúčastnila se i přípravných prací... Slavnost tato, která přivedla do hor na 5.000 účastníků z celé republiky měla své chyby i své přednosti.*“ Tím Škoda nepochybně myslí postoj světelské Dělnické tělovýchovné jednoty. V zápisech jsou tyto blíže nespecifikované výhrady brány jako bezpředmětné. Proto také dělnická jednota odřekla účast a zároveň její členové zařídili, aby se akce neúčastnily ani ostatní dělnické jednoty. Tak se i skutečně stalo.

O prosečské dělnické jednotě bohužel neexistují žádné celistvé zprávy. Pouze se o ní zmiňuje Erbert v rozhovoru se Škodou před samotným založením prosečského Sokola. Dále existuje krátký zápis z roku 1920 ve Škodově kronice: „*Kromě toho, vědělo se, že D. T. J., která po převratu nevykonávala žádné činnosti, bude založením Sokola vyrušena z nečinnosti.*“¹²⁰ Tento zápis poukazuje, že mohlo vzniknout zápolení o místo v obci mezi prosečskou dělnickou jednotou a Sokolem. Hned na další straně (9) Škoda uvádí: „*V první výborové schůzi konané 3. listopadu 1920 chtěli jsme najít jakýsi kompromis – (sloučení) se stávající v místě D. T. J. Pozvali jsme výbor D. T. J. do schůze naší. Nedostavil se nikdo. Tím ovšem myšlenka tato padla a „Sokol“ náš krácel v před samostatně. (Dnes – v listopadě 1922, kdy řádky tyto píše, je většina členů D. T. J. v řadách „Sokola“, necítí se odstrkovanými, mnozí z nich jsou dobrými sokolskými činovníky...)*“¹²¹ Tento zápis ukazuje na velké oslabení pozice prosečské dělnické jednoty. Ačkoliv o ní nejsou v příštích letech po tomto „spojení“ žádné informace, je možné předpokládat, že se stejně jako v době po převratu v roce 1918 zastavila její činnost.

Odmítavý postoj dělnických jednot k akci odhalování pomníku Karoliny Světlé nezabránil jejímu hladkému průběhu. Škoda píše: „*Se sokolstvem ruku v ruce šla čtenářská beseda ze Světlé p/J a hasičstvo.*“ S hasičským spolkem měl prosečský sokol vztahy vždy velmi dobré. Hasiči byly později po Mnichovské dohodě a okupaci nacisty na rozdíl od Sokola, který byl zrušen) donuceni vystupovat jako německý spolek. Fotografie pořízené z odhalení pomníku Karoliny Světlé nasvědčují, že se jednalo o událost velkých rozměrů, s účastí občanů

¹²⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 8.

¹²¹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 9.

v národních a spolkových krojích.¹²² V obci i v župě v průběhu 30. let stoupal věhlas prosečské jednoty díky velkému opětovnému pracovnímu nasazení Josefa Škody a s ním všeho členstva jednoty Dokladem pro to může být v novinách Pojizerské listy vytištěný sloupek, který pojednává o rodinném výletu do Proseče. Ten plánovala sokolská jednota v Turnově na 1. května 1932. Turnovští měli jet vlakem v 9:44 z Turnova do Dlouhého Mostu (stanice Jeřmanice) a odtud pokračovat pěšky.¹²³

14. Blížící se válka

Polovina třicátých let znamená pro Proseč mimo jiné i mnoho branných akcí. Například 1. května 1934 se udála akce s názvem Spojení jednot Ještědské župy.¹²⁴ V Proseči se v Borovičkách sešlo 49 mužů, 23 žen, 3 dorostenci, 9 dorostenek, 15 žáků a 19 žákyň. Škoda k této akci, kde promlouval, píše (o sobě): „*Přednáška jeho byla vyslechnuta v naprostém klidu a s plným porozuměním členstva i žactva. Hned po doplnění hlášení účasti naší na srazu jednoty, odvezl br. Jiránek Josef s br. Kotkem Václavem hlášení do Turnova župě...*“¹²⁵

Od doby, kdy proběhlo odhalení pomníku Karoliny Světlé, se zdá, že se špatné vztahy mezi Sokolem a dělnickou jednotou nadále prohlubovaly. Svědčí o tom i zpráva o veřejném cvičení pátého okrsku Ještědské župy, konaném v červenci 1935 v Proseči. Zástupci okrsku žádají cvičitele, aby se připravili co nejlépe, protože týden po cvičení bude na tom samém místě, kterým bylo zřejmě cvičiště v Borovičkách, cvičit i dělnická jednota. V tomto případě ale pravděpodobně nešlo o samostatnou prosečskou dělnickou jednotu, ale o více jednot naráz. Zástupci sokolského okrsku doslova píší: „*Hleďme, ať nás nepředstihnou.*“¹²⁶ Cvičení dělnické jednoty o týden později proběhlo s klidem a bez roztržek. Sokolská jednota přenechala dělnické jednotě prostor ke cvičení zcela zdarma. Podle Škody to byla ukáзка toho, jak jednájí sokoli a zároveň zmínka o předpokladu dobrého chování také ze strany dělnické jednoty.¹²⁷

S rokem 1934 se opět ukázalo významné postavení Josefa Škody v jednotě i obci. Jeho členství v legionářské obci nepochybně přispělo k tomu, že se v Proseči v roce 1934

¹²² ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 156.

¹²³ AsjPpJ, 1932, č. 970a/32, *Oznámení výletu „Sokola“ Turnov.*

¹²⁴ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 190.

¹²⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 191.

¹²⁶ AsjPpJ, 1935, č. 1158/35, *Zprávy o veřejném cvičení pátého okrsku Ještědské župy.*

¹²⁷ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 206.

uskutečnila jedna z krátkodobých výstav, kterou legionářská obec pořádala (uskutečněno v sokolovně). Vystaveny zde byly památky legionářů a válečné předměty z první světové války pocházející od tehdejších rakousko-uherských vojáků. O této události píše Jan Hnělička ve sborníku *Fontes Nissae*. Jeho primární zdroj však je v periodiku *Od Ještěda k Troskám*.¹²⁸

V průběhu roku 1936, konkrétně v dubnu, se v Proseči objevili členové sokolské jednoty z Liberce, kteří si vyšli na tajný výlet. Společně s prosečskými cvičili branná cvičení a sehráli několik přátelských zápasů v odbíjené. Dorazilo tam mnoho prosečských cvičenců a během dne dorazili i českodubští.¹²⁹ Tou dobou probíhaly v Proseči přípravy na župní slet, konaný 18. a 19. července právě v Proseči. Škoda v kronice na straně 222 zapsal: „*S přípravnými pracemi bylo započato již v roce 1935 na podzim. Upravovala se hlavní cesta nad cvičišťem a kopal se vodovod a střelnice... Nemohu jako hlavní pořadatel říci, že by mi byla někde nějaká práce někým z našich členů odmítnuta, nebo že by byla selhala naše organizace.*“ Tento Škodův výrok opět ukazuje jeho důležitost pro jednotu. Stejně jako když jednotu ztratila své vysoké postavení v Proseči za Škodovy nepřítomnosti, byla pro ni i další léta symbolem pomalého klesání popularity a postavení sokolské jednoty v obci.

Župní slet tedy začal 18. července 1936, a to průvodem po nedávno vybudované silnici vedoucí od hostince u Hušků (dnešní obecní úřad) k Hrubé skále v Borovičkách (velká pískovcová skála s pamětní deskou za oběti první světové války). Tam se konalo slavnostní pokládání věnců a poté se vyrazilo na nedaleké cvičiště, kde se průvod, tvořený ze začátku především prosečskými muzikanty a zástupci obce, župy, sokolské obce, i jednot setkal se zbytkem členů, kteří na akci přijeli.¹³⁰ Tato událost nenaznačuje nic v tom smyslu, že by mělo přijít nebezpečí v podobě blížící se války. Několik náznaků později ale přece jen ukazuje, že se zvyšuje společenské a politické napětí. Příkladem mohou být vínky branců konané od září roku 1935, nebo branný sraz sokolstva z dubna a okresní branný den v Turnově z června roku následujícího. Ano, těm, kteří nesledovali politické dění se mohlo zdát, že se nic významného nedělo. Opak byl ale pravdou, která se později ukázala téměř likvidační pro celé sokolstvo.

¹²⁸ AsjPpJ, *Od Ještěda k Troskám*, 1922. č. 1, s. 59-64, roč. 12, č. 137, 13. 6. 1935, s. 4.

¹²⁹ AsjPpJ, 1936, č. 1214/36, *Liberečtí sokoli v Proseči*.

¹³⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 223, 224.

15. Rok 1938 a období druhé světové války

Toto období, jak víme z učebnic dějepisu, bylo pro české země jedno z nejhorších. Stejně jako československý stát se v područí Německé říše ocitly i všechny československé spolky, včetně Sokola. Samotný rok 1938 naznačoval, že pravděpodobně dojde k událostem, které změní běh dějin. V Podještědí, a tím pádem i v Proseči, se za předzvěst této skutečnosti považovala polární záře, která se na obloze objevila 25. ledna 1938. V obecní kronice Karel Honsejk píše: „*Lidé tento jev posuzovali různě. Pověřiví předpovídali válku, která byla již tak jako tak na obzoru, jiní to měli za přírodní úkaz.*“ Sokolská činnost v Proseči probíhala jako každý předcházející rok. Jedinou větší změnou bylo, že členové jednoty byli odváděni do vojenské služby. To se dělo hlavně kvůli částečné a později i celkové mobilizaci.¹³¹ V publikaci Tomáše Edela Podještědí v Hitlerově třetí říši je uvedeno, že z Proseče při částečné mobilizaci odešlo 10 mužů. Zároveň je zde popsáno velké nadšení a povznášející pocit při odchodu na pozice, což se však netýkalo pouze podještědských obcí, ale celé Československé republiky.¹³²

Změny se však neudály pouze v poklesu počtu členů jednoty. Velkým problémem pro jednotu i celý Sokol se stalo podepsání Mnichovské dohody, která připravila Československo o celé pohraničí. Problém se ještě více prohloubil v březnu 1939 příchodem okupace Československa nacistickou armádou. Josef Škoda, který prosečskou jednotu vedl od jejího úplného vzniku, pilně pracoval a cvičil sebe i ostatní členy, byl nucen z Proseče odejít. Jednotu jeho odchod velice poznamenal stejně jako v roce 1926, kdy Škoda odešel, byť jen na poměrně krátkou dobu. V sokolské kronice se nachází na straně 253 jakási vzpomínka na Josefa Škodu, a hlavně na jeho odchod z jednoty. Poválečný kronikář Jaroslav Havlík píše: „*Zde končí svoje zápisy nezapomenutelný br. Josef Škoda. Přišla okupace – a za rok potom druhá světová válka. Br. Škoda musel vzdor všem slibům - jako záložní důstojník a ruský legionář – z Proseče odejít.*“ Škodova pozice v legionářské obci byla neméně významná jako v obci sokolské. Do správního výboru Mladobosleslavské župy legionářské obce se dostal v roce 1935, kdy nahradil svého spolubojovníka z ruských legií, Františka Hájka. To byl jeden z důvodů, který v roce 1938 přispěl ke Škodově druhému a tentokrát i poslednímu

¹³¹ ŠKODA, HONSEJK, *Pamětní kniha*, (Pozn. 118), s. 238.

¹³² EDEL, Tomáš: *Podještědí v Hitlerově třetí říši: kronika obyčejného života let 1938-1946*. Druhé vydání. Český Dub: Podještědské muzeum a knihovna, p.o., 2015. ISBN 978-80-260-8296-5, s. 9.

odchodu z Proseče.¹³³ Začal pracovat jako učitel v Modřišicích u Turnova. Proti němu však kromě jeho legionářské minulosti hrála ještě jedna věc. Havlíkův zápis pokračuje: „*V říjnu 1941 byl jako župní náčelník zatčen, vláčen po různých kriminálech – až nakonec nalezl smrt v pověstném koncentráku v Oswieczimi v Polsku asi 15. VIII. 42.*“ Škodova smrt zasáhla prosečskou jednotu obrovskou ranou. Již nikdy nedosáhla takové úrovně, (oné ušlechtilé mety), jako když v jejím správním výboru působil řídicí učitel Škoda z Proseče. Na jeho počest mu byla na zdi prosečské sokolovny v srpnu 1945 odhalena pamětní deska.¹³⁴

Ještě než přikročíme k vlastnímu dění v Proseči za druhé světové války, musíme si uvědomit, jak probíhalo obsazování území v Podještědí. Tento kraj sice leží v bezprostřední blízkosti Liberce, kde měli sudetští Němci a Konrád Henlein svůj „hlavní stan“, ale nutno podotknout, že v Podještědských vesnicích byla většina obyvatel národnosti české. Výjimkou nebyla ani Proseč. Němci měli původně zabrat pouze oblasti s většinovým německým obyvatelstvem. To potvrzuje i poválečný kronikář Jaroslav Havlík, který zpětně tyto události zapsal: „*A tak 10. října došli němečtí vojáci až na Rašovku, obsadili hřeben našich Hor k Pláním, Paseky, Hodky, Rozstání, vrchol „Horky“, Modlibohov, Starý i Malý Dub, Roveň – pak za velkého vyzvánění všemi zvony a houkání sirény Český Dub a Sobětice až ku katastr. hranicím Bílé... Od Hodkovic zase zabrány: Petrašovice, Kohoutovice, Bohdánkov až k Janečkovu polsku*“. Toto vymezení znamenalo, že z podještědí zůstal neobsazen jen malý pruh obcí tvořený Světlou pod Ještědem, Jiříčkovem, Vescem, Javorníkem, Padouchovem, Prosečí, Domaslavicemi, Vlčetínem a Luhovem.¹³⁵ Jedinou cestou do zbytku republiky byla pro Proseč a ostatní obce malá polní cesta vedoucí přes Vlčetín, Bílou a dále na Sychrov. Obsazování podještědí popisuje i Tomáš Edel v knize Podještědí v Hitlerově Třetí říši. U data 5. října (1938) na straně 14 uvádí, že obsazeny měly být i některé ryze české oblasti, a to ve dnech 8. - 10. října. Český Dub tomu může být příkladem, neboť, jak uvádí Edel, město má většinu obyvatel české národnosti.¹³⁶

Proseč byla doslova obklíčena. Přesto ale místním obyvatelům hrdost zůstávala i nadále. Nenechali si líbit nic, co by ubíralo jejich území. Svědčí o tom událost z října 1938, kterou popisují Jaroslav Havlík, poválečný kronikář jednoty a Karel Honsejk, zapisovatel do pamětní knihy obce Proseč. Jejich verze jsou téměř totožné, pouze sled vět je jiný. Je sice

¹³³ HNĚLIČKA, Jan: *Českoslovenští legionáři na Českodubsku v období první republiky*, In: Fontes Nissae: Prameny Nisy. Liberec: Technická univerzita v Liberci, XX, 2019/1, s. 59.

¹³⁴ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 253.

¹³⁵ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 255.

¹³⁶ EDEL, T.: *Podještědí (Pozn. 132)*, s. 14-18.

pravdou, že oba tuto událost zažili, nicméně je možné se domnívat, že Havlík, jakožto poválečný kronikář, použil některé z Honsejkovy zápisy. Havlíkův zápis není tak podrobný. Celá událost vypadala asi takto: Honsejk píše: „*Ve středu dne 19. října 38 káci členové lesního družstva v Dlouhém háji dříví... Kolem 10 hodin dopoledne hlásí nám občanka Šrýtrová z Domáslovic, že Němci přemístili tabuli hraničním označením „Reichsgrenze“ i bidlo pro něm. vlajku od hostince „Habeše“ krajního čísla Rašovky na prosečské pozemky... Jako když do nás hrom uhodí. Tehdy jsme poznali naši horáckou, prudkou krev. Jako roj včel se valíme k Hořeni Proseči.*“¹³⁷ Po cestě se k občanům přidalo mnoho dalších, takže dav vzrostl na 70 lidí. Ačkoliv se prosečským podařilo hraniční atributy (vlajku, hraniční tabuli a další) navrátit na původní místo, byla to pouze labutí píseň. Jak píše Honsejk: „...*že jsme uhájili 200 metrů. Uhájili? Na jak dlouho?*“ Nijak dlouhý čas to nebyl. Hned měsíc po této události byla Proseč začleněna do Sudet, i když téměř všichni obyvatelé Proseče byli Češi.¹³⁸ Po dobu války se nedají sledovat činnosti jakékoliv jednoty. Veškerá sokolská činnost byla v Proseči zastavena už v lednu 1939, oficiálně až v roce 1941.¹³⁹ Hasičský sbor osudu Sokola unikl. Byl pouze přejmenován německy na „Feuerwehr“ a jejich české odznaky musely ze stejnokroje pryč. Sokolovna už přestala sloužit svým účelům. Za celé období okupace se tu uspořádalo jen několik plesů a bohoslužeb. Do sokolovny se také nastěhoval nový proněmecký starosta obce Josef Wolman. Celá Proseč se dostala pod nacistickou kontrolu, a v roce 1939 už tu nebyl jediný český nápis.

Nálada se také dostala až na samé dno. Každý rok okupace začíná Havlík slovy obav: „*Rok 1940. Co ten nám přinese?*“¹⁴⁰; 194 *Už potřetí slavíme „Nový rok“ v „Říši!*“¹⁴¹ Ke konci prvního roku okupace se do sokolovny se starostovým vědomím nastěhovala německá trampská společnost, která neaktivní jednotě velmi uškodila, neboť pálila v sokolovně kromě jiného i kusy divadelních dekorací a nábytku. Bývalí členové jednoty proti tomu nemohli dělat vůbec nic. Havlík dodává: „*On ale obecní posel při chystání paliva pro obecní úřadovnu také nebyl příliš vybíravý a dost ještě drahých věcí nám rozštípal a spálil. A my byli proti tomu úplně bezmocní.*“¹⁴² Tyto zásahy do majetku jednoty měly nemalý podíl na velkém poklesu úrovně jednoty v poválečných letech. Tak velké škody se již napravit

¹³⁷ ŠKODA, HONSEJK, *Pamětní kniha*, s. 240.

¹³⁸ ŠKODA, HONSEJK, *Pamětní kniha*, s. 241.

¹³⁹ EDEL, T.: *Podještědí*, s. 42.

¹⁴⁰ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 270.

¹⁴¹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 272.

¹⁴² ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 269.

nepovedlo. Sokolovna začala více ožívat od roku 1940. Farář československé církve Josef Čihák si u starosty Wolmana vymohl pořádání bohoslužeb v prosečské sokolovně. Díky tomu se na Proseč sjelo mnoho lidí, kteří se pak scházeli i při dalších bohoslužbách po celou dobu okupace.¹⁴³

Rok 1942 znamenal pro Čechy řadu neblahých věcí, včetně vypálení obcí Lidice a Ležáky po atentátu na Heydricha. Následovaly samozřejmě i další akce ze strany nacistů, které se nevyhnuly ani Proseči. Jednalo se především o transporty do koncentračních táborů, nebo do vězení. Většina zatčených se vrátila, někteří však při věznění zemřeli. Příkladem za všechny buď Josef Škoda, nebo manželé Živcovi, nebo učitel Vávra z Trhovky. Všichni tito prosečští obyvatelé zahynuli, avšak každý jinde.¹⁴⁴

Obvyklými se obzvláště ke konci války staly nucené práce v Německu. Toto totální nasazení se nevyhnulo ani občanům Proseče. Patřil mezi ně i Jaroslav Havlík, člen bývalé jednoty, povoláním truhlář a kronikář jednoty. Ten se rozhodl své vzpomínky v roce 1963 zapsat a dochovaly se dodnes. Město Kolín nad Rýnem, kam byl Havlík poslán, bylo v té době často cílem bombardování. Proto také příchozí totálně nasazení nedokázali skrýt pocit strachu při pohledu na rozbořené budovy. Od vedoucího Ulricha dostali adresy, kde měli bydlet, další den mu je stvrdili a následně byli rozděleni na svá pracoviště. Ta se nacházela v dílnách domů po okolí, kde bylo třeba truhlářské práce. Té bylo stále více, neboť američtí letci, kteří bombardovali celé Německo, přilétali den co den. Stejně jako všichni totálně nasazení však měl i Havlík nárok na poštu z domova, na volné chvíle, na stravu a na vycházky.

Havlík a ostatní měli možnost se po skončení svých prací vrátit na vlastní pěst domů. Práce jim skončily 19. února 1943 a další den, tedy 20. února se Havlíkovi podařilo dopravit do Proseče.¹⁴⁵

¹⁴³ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 270.

¹⁴⁴ ŠKODA, HONSEJK, *Pamětní kniha* s. 246.

¹⁴⁵ AsjPpJ, 1963, *Vzpomínky Havlíkovy*.

16. Konec útrap v roce 1945 a poválečná léta

Druhá světová válka znamenala pro lidstvo velké útrapy trvající 6 let. Pro Československou republiku to však znamenalo let 7 plus pár měsíců. I ty největší útrapy však jednou skončí, a nejinak tomu bylo v Podještědí a v Proseči. Zpráva o kapitulaci Třetí říše sem dorazila hned v den kapitulace. Honzejk o tom píše: „*Konečně květen. Nejkrásnější měsíc v roce a nejšťastnější měsíc v našem životě*“. Osvobození znamenalo i pro prosečské obyvatelstvo obrovskou úlevu, hlavně díky tomu, že mohla být obnovena sokolská jednota. Uvolňování atmosféry však lehce poskvřnila událost z 12. května, kterou Havlík popisuje takto: „*Asi 12. května k večeru se tu strhl velký poplach, že prý na Ovčíně řadí tlupa Esesáků! Tu všichni se chopili pušek, Frantík Havlíků, zahradník vzal k tomu u „Jáchymů“ od Němců obsazený kulomet a za prudké střelby se postupovalo přes Borovička na Ovčín a na Trhovku...*“ Celé toto pozdvižení však neznamenovalo nic. Jednalo se o planý poplach, protože Němci byli tou dobou už pryč.¹⁴⁶

Pro prosečskou jednotu se stal důležitý 22. květen 1945. Havlík, krátce po zápisu o událostech na Ovčíně píše: „*Naše jednota se brzy hlásí k nové práci. Už 22. května svolána schůze správního výboru – skoro po 7 letech okupace!*“ Tato událost ukazuje hluboký vztah prosečských obyvatel k Sokolu. Nicméně, od doby meziválečné se situace prosečské jednoty velmi změnila.¹⁴⁷

Na první obnovující schůzi správního výboru měl hlavní slovo dřívější starosta Josef Čihák. Zde už jsou k dispozici i zápisy ze schůzí správního výboru, které jsou totožné se zápisy v kronice. Havlík píše: „*Schůzi zahájil starosta br. J. Čihák uvitáním všech přítomných a hned vzpoměl zemřelých manželů Škodových a umučeného jednatele Josefa Škodu. Zároveň hlásil, že přinesl z Turnova tuto pamětní knihu.*“ Manželi Škodovými jsou myšleni rodiče zakladatele jednoty Josefa Škody a pamětní knihou byla nazývána sokolská kronika. Kronika byla původně odvezena do Prahy. Zapisovatel Jaroslav Havlík na straně 253 píše: „*...a pak po různu schována...*“ Z toho plyne, že poslední z oněch míst byl pravděpodobně Turnov, odkud putovala zpět do prosečské sokolovny.¹⁴⁸ Vzpomínka na Josefa Škodu byla v této schůzi pravděpodobně tou nejdůležitější záležitostí, vezmeme-li v úvahu, co Škoda pro

¹⁴⁶ ŠKODA, HONSEJK, *Pamětní kniha*, s. 251.

¹⁴⁷ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 264.

¹⁴⁸ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 253.

jednotu znamenal. V dalších bodech schůze pak byly otázky majetku jednoty, navrácení tohoto majetku zpět a otázky co bude dále.¹⁴⁹

Důležitější byla schůze následující, konaná 26. května, které se účastnilo i předsednictvo dělnické tělovýchovné jednoty, konkrétně tři její členové (František Suska, František Volman a Jaroslav Vebr). Oba spolky se dohodly na ustanovení společného výboru podle pokynů, které dostaly ze svých ústředí. Tento výbor se skládal pochopitelně ze členů obou spolků.¹⁵⁰

Kroniky neuvádějí, že by byla jednota zrušena, nicméně, skoro osmiletá nečinnost by si žádala schválení nového sokolského správního výboru de iure, čili valnou hromadou. Ta přišla na řadu až v únoru 1946. Správní výbor byl zvolen za přítomnosti 70 členů obnovené prosečské jednoty ve složení starosta Josef Hanzl, náčelník Ladislav Havlík,¹⁵¹ jednatel Stanislav Šrýtr a pokladník Josef Fiala.¹⁵² Funkce hospodáře se ujímá budoucí starosta jednoty František Bobek (starostou jednoty od roku 1951¹⁵³). Zde je nutno podotknout, že žádný z představitelů jednoty, předválečných ani poválečných nebyl nikdy z funkce odvolán. Každý odešel z funkce z vlastní vůle, nebo dříve zemřel. Příkladem toho buď náčelník Havlík, který odstoupil v roce 1947 a za něj nastoupil Josef Bobek, který tuto funkci držel po velmi dlouhá léta. Do současnosti po něm funkci zastávali jen tři další členové.¹⁵⁴ Mnoho z nich ale svou funkci dlouho nezastávalo. Například funkce starosty se měnila hodně často (viz níže). Posty hospodáře a náčelníka však byly poměrně stabilní. O náčelnické funkci již řeč byla a post hospodáře měl na starosti František Rozkovec (od roku 1948). Obsazení funkce hospodáře se změnilo ve stejném roce jako starostenské, tedy v roce 1951.

¹⁴⁹ ŠKODA, ŠRÝTR, HAVLÍK, *Kronika*, s. 264.

¹⁵⁰ AsjPpJ, *Kniha zápisů ze schůzí výboru tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem 1945-1953*, s. 2, 3.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 18.

¹⁵² Tamtéž, s. 17.

¹⁵³ Tamtéž, s. 140.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 41.

17. Nástup a vláda komunismu, „Sokol mizí“?

Vítězný únor znamenal předěl pro celé Československo, stejně jako první i druhá světová válka. Dopad měl na všechny společenské složky včetně Sokola. Ten byl v éře nástupu komunismu posledním strážcem, ukázkou a pilířem demokracie. Ještě než nový režim „utáhnul šrouby“, konal se v létě 1948 všesokolský slet v Praze, jehož se pochopitelně účastnily i jednoty z Podještědí. O sletu se zmiňují i regionální noviny Stráž severu. V tomto periodiku se objevuje i sloupek s titulkem „Sokolské zprávy“. Ten pojednává o dodatečném objednávání sletových vstupenek prostřednictvím jednot.¹⁵⁵ Na poslední demokratickou akci konce čtyřicátých let se pochopitelně dostavili i členové prosečského Sokola.

Rokem 1947 končí kronika zapisovatelů Josefa Škody, Stanislava Šrýtra a Jaroslava Havlíka. O dalším vývoji prosečské jednoty informuje zpětně psaná kronika Bohuslava Bíny (založena v roce 1994)¹⁵⁶. Zdroje pro své zápisy měl Bína především ve svých vlastních zkušenostech z působení v jednotě. Dále mu dopomohly výpovědi tehdejších pamětníků a zápisy ze schůzí sokolského výboru. V Bínově kronice je ale složitější se orientovat, jelikož Bína krátce po začátku kroniky přestal číslovat stránky. Každý správní rok prosečské jednoty od roku 1948 do roku 1996 je ale sepsán přinejmenším v bodech. Účast prosečských na 11. sletu sepsal Bína jmenovitě a z každé skupiny zvlášť, tedy muže, ženy, dorostence a dorostenky. Jednalo se o 10 mužů, 9 žen, 8 dorostenců a 7 dorostenek.¹⁵⁷ Jak se ukazuje, sokolský spolek přetrvával i v tomto období, tedy po vítězném únoru. Zde je nutné vyzdvihnout jeden fenomén, který se udržel i u několika dalších podještědských jednot po celou dobu socialismu. Jméno Sokol nebylo režimem povoleno, zvláště po začlenění Sokola do ČSTV. V Proseči si však činovníci sjednali dodatek k názvu, takže stále se tu název Sokol objevoval. Název tedy zněl Tělovýchovná jednota Sokol Proseč pod Ještědem. Je ovšem pravdou, že v oficiálních zápisech ze schůzí výboru se název Sokol už neobjevuje, a to ještě v době před oním „utažením šroubů“ ze strany komunistů. O tom, kdy tento dodatek vstoupil v platnost, se neobjevují zmínky v kronice, ani v archivu. Musel však vejít v platnost ještě před začátkem 50. let, jelikož pozvánka na valnou hromadu, konanou 2. dubna 1950 (uloženo v archivu pod správním rokem 1950-1951) obsahuje v hlavičce: „*Pozvání na výroční členskou schůzi tělovýchovné jednoty SOKOL v Proseči pod Ještědem a okolí...*“¹⁵⁸ Ukazuje

¹⁵⁵ SOKA Liberec, Stráž severu, č. 25/1948, *Sokolské zprávy* Pc29/1948/1-3.

¹⁵⁶ BÍNA, Bohuslav, *Kronika Tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem, 1948-1996*.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 6.

¹⁵⁸ AsjPpJ, 1950-1951, *Pozvánka na výroční schůzi*.

se, že Proseč a prosečská jednota šly částečně proti komunistickému režimu. Oslovení „bratře“, „sestro“, ponechání názvu „sokolovna“, nebo pozdrav „Na zdar!“ se však stále aktivně používalo.¹⁵⁹ Tyto aspekty potvrzují i pamětníci, dosavadní členové prosečské jednoty a obyvatelé Proseče. Například pan Ladislav Fiala z Domaslavic říká: „*My jsme vždycky chodili do Sokola*“.¹⁶⁰ Jeho slovům dodává na síle pan Josef Kamenský z Proseče, bývalý náčelník a starosta jednoty: „*Tehdy si zařídili výjimku, aby se to jméno Sokol mohlo používat.*“¹⁶¹

Tyto zachované sokolské prvky se také s největší pravděpodobností podařilo zachovat jak díky silnému správnímu výboru jednoty, tak novému sokolníkovi Františku Suskovi.¹⁶² Ten získal funkci sokolníka jako třetí v řadě. Před ním byl pouze již zmíněný Václav Rozkovec (od postavení sokolovny do okupace) a následně Daniel Sluka, poválečný sokolník.¹⁶³ Suska nastoupil do funkce v roce 1950 a zastával ji až do devadesátých let, kdy zemřel. Od následujícího roku 1951 pak v čele jednoty stojí František Bobek, ovšem oproti náčelníkovi Josefu Bobkovi zůstává ve své funkci jen krátce, a to do prosince roku 1956.¹⁶⁴ Josef Bobek byl jistým způsobem novým obrazem Josefa Škody. Pod jeho vedením fungovala cvičební činnost jednoty výborně. Pan Ladislav Fiala k tomu říká: „*Dokud byl Pepík Bobků bylo to parádní...*“¹⁶⁵ Vedení sokolovny v osobě Františka Susky bylo též velmi pevné. On sám dohlížel na to, aby v sokolovně probíhalo všechno ve správných časech. Pan Jaroslav Starý, současný starosta prosečské jednoty, jeho vedení shrnul jednoduše: „*Přes toho vlak nejel. On plnil vlastně příkazy shora.*“¹⁶⁶

Akce, které prosečská jednota v průběhu roku pořádala, nebo se jich účastnila, se lehce lišily od let meziválečných. Proto bude nyní následovat stručný seznam každoročních akcí prosečské jednoty. Na začátku roku, v plesové sezóně, se v Proseči pořádalo několik plesů, jejichž počet s léty povětšinou stoupal. V padesátých letech se jednalo o jeden ples blíže nespecifikovaný. Ten byl nejspíše obdobou plesu sokolského z let předválečných. Dále ples maškarní a Josefská zábava. Na jaře se pak pořádala divadelní představení a tělocvičné

¹⁵⁹ AsjPpJ, *Kniha zápisů*, (Pozn. 150), s. 20.

¹⁶⁰ *Rozhovor s panem Ladislavem Fialou*, vytvořeno: 4. 3. 2020.

¹⁶¹ *Rozhovor s panem Josefem Kamenským* . vytvořeno: 19. 4. 2020.

¹⁶² AsjPpJ, *Kniha zápisů*, s. 119.

¹⁶³ BÍNA, *Kronika*, (Pozn. 156), s. 10.

¹⁶⁴ AsjPpJ., *Kniha zápisů ze schůzí výboru tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem 1952-1968*, s. 119.

¹⁶⁵ *Ladislav Fiala*, pozn. 160.

¹⁶⁶ *Rozhovor s panem Jaroslavem Starým* vytvořeno: 22. 4. 2020.

akademie. Na podzim přišly dožínkové slavnosti a další divadelní představení. Rok pak uzavírala silvestrovská zábava.¹⁶⁷ V průběhu let se přidávaly plesy spolků, jako hasičů, myslivců, nebo takzvaný Babí hop, což byl (a doposud je) ples s celovečerní dámskou volenkou.¹⁶⁸

Jak potvrzují pamětníci, spolupráce mezi sokolskými jednotami v Podještědí za doby komunistické nadvlády upadala, nebo až téměř žádná neexistovala. Už tedy neplatilo to, co v meziválečném období popisoval Josef Škoda, tedy vzájemné návštěvy bratrských jednot. Pan Jaroslav Starý o tom říká: „*To úplně usnulo. Jediná aktivita byla, když jednou za 5 let byla spartakiáda, tak se nacvičovalo, ale to bylo všechno.*“¹⁶⁹

V padesátých letech a dalších desetiletích socialismu byly jedinou velkou společnou tělovýchovnou akcí spartakiády. První z nich se uskutečnila roku 1955. O ní referuje periodikum Cesta míru, a to hned v několika článcích. Není divu. Vždyť spartakiáda byla jednou z ukázek prosperity nového režimu. Jednalo se o velmi propagovanou a vyzdvihovanou akci. O tom svědčí titulky z Cesty míru jako: „*Spartakiáda je věcí našeho lidu*“, nebo „*O nejlepší jednotu v přípravách na spartakiádu*“.¹⁷⁰ Sokolu se zde říká dobrovolná sportovní organizace.

O účasti prosečských cvičenců na spartakiádě se kronika ani knihy zápisů příliš nezmiňují. Vzhledem k postavení celého spolku se ani není čemu divit. Jediné, co prosečská jednota účastníkům spartakiády poskytla, byl příspěvek v hodnotě 25Kč.¹⁷¹ Nejednalo se ale jen o spartakiádu celostátní. Šlo například také o krajskou, která se konala v Turnově.¹⁷² Ta byla přípravou na spartakiádu celostátní, kde se cvičenci secvičovali.¹⁷³ Na turnovskou i na celostátní se dostavili i prosečští cvičenci a cvičenky. Podle svědectví paní Mileny Slavíkové, členky prosečské jednoty (od druhé poloviny 60. let), chodili prosečští i na spartakiády regionální. Paní Milena tvrdí: „*Nás tady bylo hodně málo dorostenek, tak nás vždycky přiřadili k různodlským.*“¹⁷⁴

Po celou dobu socialismu panoval téměř ve všech složkách společnosti dohled, nebo přímo vedení ze strany vládnoucí komunistické strany. V prostředí Sokola se nekonal dohled přímý.

¹⁶⁷ BÍNA, *Kronika*, s. 20.

¹⁶⁸ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1980.

¹⁶⁹ Jaroslav Starý, pozn. 166.

¹⁷⁰ SOKA Liberec, *Cesta míru*, č. 1/1955 a 4/1955, Pc30/1955.

¹⁷¹ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1955.

¹⁷² SOKA Liberec, *Cesta míru*, č. 6/1955 DSO Sokol se připravuje na spartakiádu, Pc30/1955.

¹⁷³ SOKA Liberec, *Cesta míru*, č. 43/1955 Krajská spartakiáda – předzvěst slavných dnů, Pc30/1955.

¹⁷⁴ *Rozhovor s paní Milenou Slavíkovou. vytvořeno 20. 4. 2020.*

Pan Jaroslav Starý říká: „*Na schůze chodil starej Bína a poslouchal, co říkáme, a podával o tom hlášení.*“¹⁷⁵ Onen Bína (křestním jménem Josef) nebyl člen jednoty, ale člen komunistické strany.

18. Nový starosta, rekonstrukce a velké jubileum

V době šedesátých let už měla prosečská jednota opět nového starostu. Stal se jím dosavadní zapisovatel na schůzích výboru, Karel Pavlů.¹⁷⁶ Ten už v roce 1956 nahradil ve funkci starosty Františka Bobka, který byl na této pozici od roku 1951. Ostatní vysoké funkce výboru se neměnily, až na pozici jednatele, kde Karla Pavlů nahradil Jaroslav Bobek.¹⁷⁷ V této době, jak můžeme vidět, se pozice po několika letech střídaly. I náčelnická funkce se dočkala v roce 1966 změny, kdy Josef Bobek „povýšil“ do funkce starosty (předsedy). Navíc v roce 1966 nám ze zápisů z výborových schůzí zmizela funkce jednatele, ovšem jen asi na jeden správní rok. Poté se opět objevuje.¹⁷⁸ Josef Bobek byl také jediný, kdo podle všech dotázaných pamětníků vykonával náčelnickou funkci velmi dobře. Dalo by se říci, že se nejvíce přiblížil vedení Josefa Škody. Rok 1968 se do našich dějin zapsal velmi neslavně díky invazi vojsk Varšavské smlouvy. O tom, že by tato invaze nějak narušila chod prosečské jednoty, se knihy zápisů, kronika, ani pamětníci nezmiňují. Pan Ladislav Fiala říká: *Hlavně jsme dávali dohromady potraviny a zásoby.*¹⁷⁹ Nikdo totiž nevěděl, jak se budou vojáci chovat. Pan Ladislav zároveň hodně vyzdvihuje význam sokolských cvičení: „*To cvičení mi neskutečně pomohlo, když jsem šel na vojnu, tak nebyl problém s výdrží a výcvik jsem zvládl perfektně.*“¹⁸⁰

V roce 1970 se slavilo hned několik jubileí, která byla více či méně propagována také v tisku. Oslavy osvobození v roce 1945 se konaly už od začátku února 1970. To bylo díky počasí dosti složité, jelikož bylo třeba zajistit vytopení některých sokoloven. Tyto oslavy probíhaly až do léta 1970.¹⁸¹ Prosečští se jich nepochybně také účastnili.

V prosečské jednotě byla na podzim roku 1970 připravována akce přinejmenším stejného významu, jaký měly oslavy osvobození republiky. Jednalo se o padesáté výročí založení

¹⁷⁵ Jaroslav Starý, pozn. 166.

¹⁷⁶ AsjPpJ, *Knihy zápisů*, (Pozn. 164), s. 34.

¹⁷⁷ AsjPpJ, *Knihy zápisů*, s. 75.

¹⁷⁸ AsjPpJ, *Knihy zápisů*, s. zápis 10. 2. 1966.

¹⁷⁹ Ladislav Fiala, pozn. 154.

¹⁸⁰ Ladislav Fiala, pozn. 154.

¹⁸¹ SOKA Liberec, *Vpřed*, č. 5/1970 *Účast tělovýchovy na výročí osvobození*, Pč31/1970.

prosečské jednoty. V Bínově kronice tato akce zabírá nejvíce místa ze všech ostatních akcí, které v ní jsou zmíněny. Bína píše: „...celkem 250 hostů – byli zde zástupci Sokola z Českého Dubu, Horního Růžodolu, Rozstání a Hořeních Pasek. Samozřejmě byli pozváni zakládající členové z roku 1920, pokud žili.“. Těmi zakládajícími členy výboru z roku 1920, byli Josef Erbert a Josef Bretšnajdr.¹⁸² Oni a mimo ně i mnoho dalších hostů, zde vystoupili se svými projevy, kterými zhodnotili práci jednoty za oněch 50 let. Kromě sokolských členů zde bylo samozřejmě i mnoho ostatních obyvatel Proseče. Sokolovna byla doslova nacpaná k prasknutí. Probíhalo zde cvičení žactva, pěvecké vystoupení žen v regionálních podještědských krojích a taneční vystoupení žáků prosečské základní školy.¹⁸³

Ono vystoupení žen v krojích vedla učitelka prosečské školy Marie Stejskalová se svým manželem Jaromírem. Jejich vstup měl takový úspěch, že se z této skupiny žen v průběhu několika měsíců stal podještědský folklorní soubor s názvem Horačky.¹⁸⁴ Kronikář Bína však o vzniku nového souboru nic pro rok 1970 nezaznamenal. V roce 1972 se už ale v Bínových zápisech dočítáme: „9. května na akademii cvičilo nejmladší žactvo na žíněnce, dorostenci na švédské bendě, muži na bradlech... na závěr zpívaly Horačky v krojích.“ Spolupráce Horaček s prosečskou jednotou po celá léta socialismu i po jejich skončení neustala.¹⁸⁵

Na konci sedmdesátých let probíhala první (od roku 1926) velká stavební změna na budově sokolovny. Pan Josef Kamenský říká: „Tehdy se stavěly sociálky a zvedala se celá ta levá část, kde jsou teď ženský sociálky, jak se stěhují dolů.“¹⁸⁶ Stavební práce byly zahájeny v roce 1978 a neprobíhaly kontinuálně.¹⁸⁷

Pro práci na stavbě se pořádalo mnoho brigád a nebyli to pouze členové jednoty, kdo se na nich podílel. Členové spolku mysliveckého měli na stavbě také velký podíl, když v listopadu 1978 vystavěli obvodové zdi nové přístavby.¹⁸⁸ Každá z brigád se odehrávala v sobotu. Na každé z nich bylo pro účastníky připraveno občerstvení, podobně je tomu i dnes.¹⁸⁹

V lese nad prosečskou sokolovnou, zvaným Borovičky, se nachází písečný lom, o kterém zde už jednou řeč byla. Dnes se v něm koná jen jedna akce za rok a tou je pálení čarodějnic.

¹⁸² BÍNA, *Kronika*, s. rok 1970.

¹⁸³ SOKA Liberec, *Vpřed*, č. 45/1970 *50 let sokola Proseč*, Pč311970.

¹⁸⁴ STEJSKALOVÁ Marie a spol. *Kronika folklorního souboru Horačky*, s. 1, 2.

¹⁸⁵ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1972.

¹⁸⁶ *Josef Kamenský, pozn. 161.*

¹⁸⁷ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1978.

¹⁸⁸ AsjPpJ, *Kniha zápisů ze schůzí výboru tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem 1978-1997*, zápis z:16. 1. 1978.

¹⁸⁹ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1978.

Najdeme v něm však i několik kovových konstrukcí, pro střechu a pro volejbalovou síť, pod kterou je navezená antuka, která dnes už není téměř vidět. Toto hřiště společně s malým zázemím tu vybudovali místní sokoli. Pan Josef Kamenský na toto téma říká: „*Tam jsme chodili hrát volejbal a nohejbal, když jsme nemohli do Boroviček.*“ Na otázku proč, odpovídá: „*No, pionýři tam měli tábor.*“¹⁹⁰ Pan Jaroslav Starý k tomu dodává: „*Tehdejší vedení pronajmulo ten areál, kterej tehdy nevypadal jako dneska, pionýrům a ty nás tam dva měsíce vůbec nepustili.*“ Na dotaz, zda byl areál přístupný, když pionýři nic nedělali, pan Jaroslav odpovídá: „*No někdy se mohlo, někdy nemohlo, ale to víš, stejně jsme jim překáželi...*“¹⁹¹ Jiný pamětník, bývalý jednatel pan Kamil Morávek, zase mluví o skautech tábořících na cvičišti v roce 1985.¹⁹² Obě tyto informace potvrzuje ve svých zápisech také kronikář Bína v polovině 80. let. Je nutno podotknout že pionýrské tábory zde mohly být pouze se svolením správního výboru jednoty, kterého se jim také dostalo, jak uvádí Bína, a zároveň potvrzují oba pamětníci. V kronice se doslova píše: „*V Borovičkách na cvičišti byl skautský tábor dětí z Jablonce n/N.*“ Občané Proseče si je zřejmě pojmenovali jako skauty podle způsobu táboření, přestože se jednalo stejně jako v roce 1986 o pionýry.¹⁹³

Není však důležité, kdo cvičiště obsadil. Všichni se shodují na tom, že cvičiště bylo zabrané a sokoli tam nesměli chodit. Proto bylo vybudováno jakési záložní cvičiště v písečném lomu. Doba osmdesátých let byla v prosečské jednotě poměrně klidná. Přesto se v průběhu této dekády postupně snižoval počet cvičenců. U mužů to bylo hlavně díky odchodům do vojenské služby. Nicméně kronika uvádí, že i v řadách žen ubývá cvičenek. Skutečnost úbytku potvrzuje i kniha zápisů ze schůzí.¹⁹⁴ V roce 1981 cvičilo celkem 38 cvičenců.¹⁹⁵ I přes tento fakt poklesu množství členů probíhala veškerá činnost jednoty velmi dobře, neboť v roce 1981 obdržela jednota vlaječku a diplom za vzorný oddíl.¹⁹⁶ I nadále pokračovaly práce na rekonstrukci sokolovny započaté na konci minulé dekády. V květnu 1981 byly dokončeny stropy, příčky na toaletách, přírůdky vody a odpady.¹⁹⁷ Ani v dobách

¹⁹⁰ Josef Kamenský, pozn. 161.

¹⁹¹ Jaroslav S. pozn. 166.

¹⁹² Rozhovor s panem Kamilem Morávkem, vytvořeno: 23. 4. 2020

¹⁹³ BÍNA, Kronika, s. rok 1985, 1986.

¹⁹⁴ AsjPpJ, Kniha zápisů, (pozn. 188), s. zápis 22. 1. 1981.

¹⁹⁵ AsjPpJ, Kniha zápisů, s. zápis 16. 11. 1981.

¹⁹⁶ BÍNA, Kronika, rok 1981.

¹⁹⁷ AsjPpJ, Kniha zápisů, s. zápis z: 28. 5. 1981.

socialismu prosečští nezapomínali na ty, kteří se o jednotu zasloužili. V únoru 1982 se proto konala vzpomínková akce na Josefa Škodu k výročí 40 let jeho umučení v Osvětimi.¹⁹⁸

Polovina osmdesátých let přinesla jednotě jeden přírůstek v podobě lyžařského vleku vybudovanému v horní části Proseče, kde k tomu byly vhodné terénní i meteorologické podmínky. Je nutno podotknout, vlek tu stál už dříve, ale až v roce 1985 se ale dostává pod správu prosečské sokolské jednoty. Díky tomu vznikl pod správou jednoty v průběhu času lyžařský oddíl, díky kterému se počet členů zvýšil.¹⁹⁹

I přes tento fakt prosečská jednota již nikdy nezískala takovou prestiž jako v meziválečném období. Své místo v obci si však udržovala a udržuje i nadále. Pozdrav „Nazdar!“ mezi některými prosečskými obyvateli stále přetrvává.

19. Konec osmdesátých let, sametová revoluce, pád komunismu

Od šedesátých let se na nejvyšších postech v jednotě vystřídal mnoho členů. Jmenujme například Ladislava Fialu²⁰⁰, nebo Bohdana Rozkovce²⁰¹ ve funkci starosty, dále Josefa Bobka²⁰² ve funkci náčelníka, nebo Františka Rozkovce²⁰³ ve funkci hospodáře. Po mnoha změnách od doby šedesátých let se složení sokolského výboru v roce 1987 stabilizovalo a v jednotě působí výbor ve složení: starosta Josef Kamenský, náčelník Jindřich Guschel, jednatel Ladislav Fiala a hospodář Jiří Šrýtr.²⁰⁴

Tento výbor překlenul období od svého zvolení roku 1987 až do konce vlády komunistické strany v roce 1989. V tomto revolučním roce vše už od začátku naznačovalo slabost komunistického režimu, kterým mimo jiné hýbaly reformy v Sovětském svazu. V tak politicky nejisté době se nevědělo, zda se budou konat tradiční akce jako v předchozích letech.²⁰⁵ Stejně nejistý osud se ale vznášel i nad chystanou spartakiádou. Deník Vpřed k tomu přispěl krásným titulkem: „*Spartakiáda v roli Hamleta*“. Ta se měla uskutečnit v roce

¹⁹⁸ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1982.

¹⁹⁹ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1985.

²⁰⁰ AsjPpJ, *Kniha zápisů*, s. 166.

²⁰¹ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1980.

²⁰² AsjPpJ, *Kniha zápisů* 141, s. 166.

²⁰³ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1973.

²⁰⁴ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1987.

²⁰⁵ BÍNA, *Kronika*, s. rok 1989.

1990. O jejím konání jednal Český svaz tělovýchovy a sportu, pod který už od padesátých let patřil i Sokol. Existovaly pouze dvě možnosti. Buď spartakiádu úplně zrušit, nebo ji alespoň ve zmenšené míře přece jen uspořádat. Do těchto debat však vstupoval silící Sokol, který chtěl opět uspořádat sokolský slet. Liberecký štáb pro spartakiádu nakonec rozhodl pokračovat v jejím nacvičování v plném rozsahu, neboť tu byli i tací, kteří sestavy pro spartakiádu již nějakou dobu pilně nacvičovali.²⁰⁶

Není příliš jasné, jak se k tomuto problému stavěla prosečská jednota. Podle Bínových zápisů vypadá občanský i tělovýchovný život v Proseči v roce 1989 jako v každém jiném roce. Byly pořádány plesy, cvičení. Nejistá byla pouze zmíněná akademie. Dokonce se zde v dubnu konal celookresní sraz žactva.²⁰⁷ Pamětníci potvrzují, že i samotný listopad byl v Proseči klidný. Až v zápisech v roce 1990 se ukazují zprávy o pádu režimu. I do tisku se vracejí opět Sokolské zprávy, které hlásí obnovu sokolské obce a znovuzakládání jednot ve městech i na venkově.²⁰⁸

²⁰⁶ SOKA Liberec, *Vpřed*, č. 100/1989 *Spartakiáda v roli Hamleta*, Pc31/1989.

²⁰⁷ BÍNA, *Kronika, 1948-1996, rok 1989*.

²⁰⁸ SOKA Liberec, *Vpřed*, č. 5/1990 *Sokolské zprávy*, Pc31/1990.

20. Závěr

Pro vznik sokolské jednoty v Proseči byla bezpochyby velice důležitá osobní zkušenost Josefa Škody s již existující sokolskou jednotou v Českém Dubu a bezesporu i Škodova pracovitost a vlastenectví. Tyto předpoklady napomohly tomu, že Škoda dal na slova Josefa Erberta, když spolu hovořili o možnosti založení sokolské jednoty v Proseči. Pro její rozvoj bylo velmi důležité zakoupení pozemku od Sychrovského panství a jeho vlastníka Dr. Rohana. Díky cvičišti, které na pozemku vzniklo, získala jednota místo pro pořádání větších podniků, na které nestačila dosavadní spolková místnost jednoty.

Budova sokolovny přinesla jednotě ještě větší prestiž v obci i mezi ostatními jednotami, než tomu bylo před rokem 1926. Hned na to si ale jednota prožila svůj krátký úpadek při odchodu Josefa Škody, který byl pro jednotu téměř nepostradatelný. Tento fakt se také potvrdil po Škodově návratu do Proseče a jeho opětovém zapojení do práce v jednotě.

Druhá světová válka a období socialismu po následném obnovení činnosti jednoty znamenaly pro prosečskou jednotu propad, který se již nikdy nepodařilo zvrátit. I přes velmi dobré vedení činovníků jako Josef Bobek, nebo František Suska, nezískala jednota již nikdy takové postavení v obci ani mezi ostatními spolky, jako v meziválečném období. Nepochybně je to zapříčiněno absencí takové osobnosti jakou byl pro prosečskou jednotu Josef Škoda. Jednota v současné době pořádá akce jako dětský den či příměstské tábory. Každý rok je sokolovna dějištěm několika plesů a bývá pronajata jako zázemí pro sportovní a kulturní spolky jako judisté nebo podještědské folklorní soubory.

21. Seznam pramenů a literatury

21.1 Odborná literatura

ANDĚL, Rudolf, Svatopluk TECHNIK. *Český Dub: 1291-1991*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1991. ISBN 80-704-7037-2.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. T. G. *Masaryk, Sokol a dnešek*. Praha: J. Hříbal, 1991. ISBN 80-900132-3-6.

EDEL, Tomáš. *Podještědí v Hitlerově třetí říši: kronika obyčejného života let 1938-1946*. Druhé vydání. Český Dub: Podještědské muzeum a knihovna, p.o., 2015. ISBN 978-80-260-8296-5.

HOZÁKOVÁ, Pavlína. *Základní škola v Hlavici 1882-2010*. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Melanová.

HNĚLIČKA, Jan: *Českoslovenští legionáři na Českodubsku v období první republiky*, In: *Fontes Nissae: Prameny Nisy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, XX, 2019/1.

KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské sloty 1882-1948*. Praha: Orbis, 1994. ISBN 80-235-0029-5.

KUPR, Tomáš. *Vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933 – 1938*. Praha, 2017. Diplomová práce. PhDr. Josef Straceny, CSc.

MADĚROVÁ, Marie. *SOKOL ČESKÝ DUB 1865 – 1918*. Liberec, 2006. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Melanová.

NOVOTNÝ, Jan. *Sokol v životě národa*. Praha: Melantrich, 1990.

WAIC, Marek. *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha: Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, 1996.

WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2259-0.

WAIC, Marek. *Vznik sokolské výchovy mládeže a její vývoj do roku 1938. Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty - analýza, komparace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 136-151. ISBN 978-80-7372-397-2.

21.2 Prameny

Archiv sokolské jednoty Proseč pod Ještědem, č.108/22, *Nové stanovy*.

ŠKODA, Josef, ŠRÝTR, Stanislav, HAVLÍK Jaroslav, *Kronika tělocvičné jednoty „SOKOL“ v Proseči pod Ještědem*, uloženo v archivu sokolské jednoty Proseč pod Ještědem.

HAVLÍK, František, 1922, *Pamětní kniha obce Proseč pod Ještědem*, uloženo na obecním úřadě Proseč pod Ještědem.

AsjPpJ, 1924, č. 235/24, *Slavnostní list*.

ERBERT, Josef, *Životní vzpomínky Josefa Erberta*, ve vlastnictví rodiny Erbertů, kopie uloženy na obecním úřadě Proseč pod Ještědem.

AsjPpJ, *Knihy zápisů archivních materiálů 1920-1938*

AsjPpJ, 1935, č. 1165/35, *Proseč pod Ještědem*.

AsjPpJ, 1922, č. 58/22, *Dětská besídka pohledem jedné žákyně*

AsjPpJ, 1922, č. 31/22, *Sdělení Sychrova že bude s námi jednáno o prodeji Boroviček.*

AsjPpJ, 1922, č. 32/22, *Výzva Sychrova nám k jednání o prodeji Boroviček.*

AsjPpJ, 1922, č. 48/22, *Dopis Škodovi o osamostatnění prosečské jednoty.*

AsjPpJ, 1922, č. 54/22, *Dopis Škodovi o přijetí*

AsjPpJ, 1923, č. 198 a, b, c, d/23, *Provolání o náboru mládeže.*

AsjPpJ, 1926, č. 569/26, *Dotazník o všeobecné účasti.*

AsjPpJ, 1926, č. 570/26, *Dotazník železniční.*

AsjPpJ, 1926, č. 571/26, *Dotazník ubytovací.*

AsjPpJ, 1926, č. 572/26, *Dotazník o podrobné účasti.*

AsjPpJ, 1926, č. 609/26, *Úřední podrobný pořad VIII. sletu všesokolského v Praze 1926*

AsjPpJ, 1926, č. 609/26, *Úřední podrobný pořad VIII. sletu všesokolského v Praze 1926.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-59/31, *Plány Otakara Pavlů.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-60/31, *Cimrman.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-22a/31, *Pro základní kámen sokolovny.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-22b/31, *Ceny potravin a jiných potřeb.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-22c/31, *Zaměstnání členů jednoty.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-22d/31, *Stručné dějiny jednoty.*

AsjPpJ, 1931, č. 877-S-22e/31, *Členové jednoty podle Č. P.*

AsjPpJ, 1929, č. 772/29, *Škodův dopis prosečské jednotě z Filipova.*

ŠKODA, Josef, HONSEJK Karel, *Pamětní kniha obce Proseč pod Ještědem, uloženo na obecním úřadě Proseč pod Ještědem.*

AsjPpJ, 1934, č. 1099/34, *Spojení jednot Ještědské župy v květnu 1934.*

AsjPpJ, 1935, č. 1158/35, *Zprávy o veřejném cvičení pátého okrsku Ještědské župy.*

AsjPpJ, 1936, č. 1214/36, *Liberečtí sokoli v Proseči.*

AsjPpJ, 1963, *Vzpomínky Havlíkovy.*

AsjPpJ, *Kniha zápisů ze schůzí výboru tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem 1945-1953,*

SOKaliberec, Stráž severu, č. 25/1948, *Sokolské zprávy, Pc29/1948/1-3.*

BÍNA, Bohuslav, *Kronika Tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem, 1948-1996,* uloženo v archivu sokolské jednoty Proseč pod Ještědem.

AsjPpJ, 1950-1951, *Pozvánka na výroční schůzi.*

AsjPpJ, *Kniha zápisů ze schůzí výboru tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem 1952-1968,*

SOKaliberec, *Cesta míru,* č. 1/1955 a 4/1955, Pc30/1955.

SOKaliberec, *Cesta míru,* č. 6/1955, *DSO Sokol se připravuje na spartakiádu,* Pc30/1955.

SOKaliberec, *Cesta míru,* č. 43/1955, *Krajská spartakiáda – předzvěst slavných dnů,* Pc30/1955.

AsjPpJ, 1950-1951, *Dopis od Okresního výboru Sokola k oslavám 1. máje.*

AsjPpJ, 1950-1951, *Odpověď Okresního výboru Sokola na pozvání na valnou schůzi.*

AsjPpJ, 1923, č. 163/23, *Oznámení naší akademie v „Našich Horách“.*

AsjPpJ, 1932, č. 970a/32, *Oznámení výletu „Sokola“ Turnov.*

SOkAliberec, *Vpřed*, č. 5/1970, *Účast tělovýchovy na výročí osvobození*, Pc31/1970.

SOkAliberec, *Vpřed*, č. 45/1970, *50 let sokola Proseč*, Pc31/1970.

AsjPpJ, *Kniha zápisů ze schůzí výboru tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem 1978-1997*

SOkAliberec, *Archiv obce Proseč pod Ještědem 1868-1940*, s. 1.

AsjPpJ, *Od Ještěda k Troskám*, 1922. č. 1, s. 59-64, roč. 12, č. 137, 13. 6. 1935.

STEJSKALOVÁ Marie a spol. *Kronika folklorního souboru Horačky*, uloženo ve zkušebně folklorního souboru Horačky v Českém Dubě.

21.3 Rozhovory s pamětníky

- Ladislav Fiala, rozhovor vedl V. Rozkovec 4. 3. 2020
- Josef Kamenský, rozhovor vedl V. Rozkovec 19. 4. 2020
- Milena Slavíková, rozhovor vedl V. Rozkovec 20. 4. 2020
- Jaroslav Starý, rozhovor vedl V. Rozkovec 22. 4. 2020
- Kamil Morávek, rozhovor vedl V. Rozkovec 23. 4. 2020

22. Seznam příloh

- *Obrázek 1: Josef Erbert – AsjPpJ, 1924, č. 219/24.*
- *Obrázek 2: Josef Kvaček – AsjPpJ, 1920-1921, č. 12/21.*
- *Obrázek 3: Josef Škoda – Soukromý archiv*
- *Obrázek 4: Sokolské cvičiště před terénními úpravami a kácením – AsjPpJ, 1921, č. 15/21.*
- *Obrázek 5: Plán Otakara Pavlů z Hodek – AsjPpJ, 1931, č. 877-S-58/31.*
- *Obrázek 6: Plán J. Cimrmana – AsjPpJ, 1931, č. 877-S-60/31.*
- *Obrázek 7: Plán Františka Krásného – AsjPpJ, 1923, č. 877-S-209/23-31*
- *Obrázek 8: Fotografie z 50. výročí jednoty – BÍNA, Bohuslav, Kronika Tělovýchovné jednoty Sokol Proseč pod Ještědem, 1948-1996, rok 1970.*

Fotografie dnešního sídla prosečské sokolské jednoty

- *Obrázek 9: Sokolovna Proseč pod Ještědem, přední štít s letopočtem výstavby a viditelnou přístavbou vlevo, vytvořeno: 18. 10. 2020.*

- *Obrázek 10: Boční stěny prosečské sokolovny s pamětní deskou Josefa Škody, vytvořeno: 18. 10. 2020.*
- *Obrázek 11: Sál sokolovny pohledem od výdejního okénka u hlavního vchodu, vlevo viditelné přísálí, vytvořeno: 18. 10. 2020.*
- *Obrázek 12: Sál sokolovny pohledem z jeviště, vpravo viditelné přísálí, vytvořeno: 18. 10. 2020.*
- *Obrázek 13: Přísálí situované v sále vpravo z pohledu od jeviště, vytvořeno: 18. 10. 2020.*
- *Obrázek 14: Náradí jednoty uskladněné na jevišti, vytvořeno: 18. 10. 2020.*

23. Obrazové přílohy

Obrázek 1: Josef Erbert

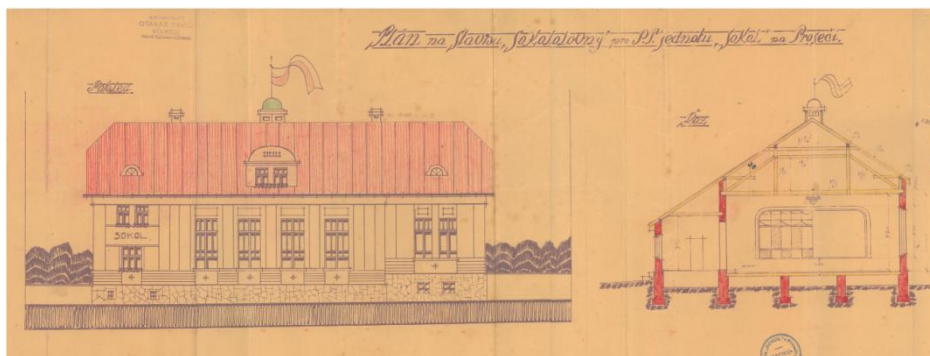
Obrázek 2: Josef Kvaček

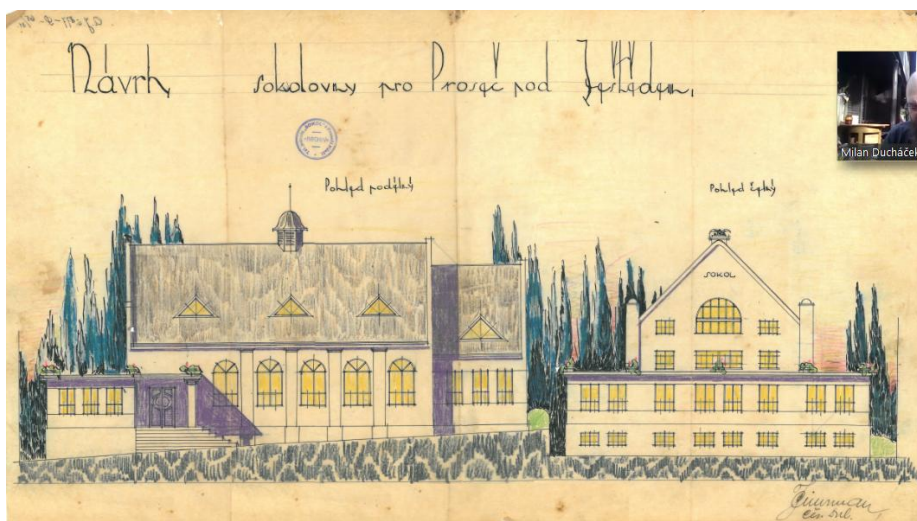
Obrázek 3: Josef Škoda

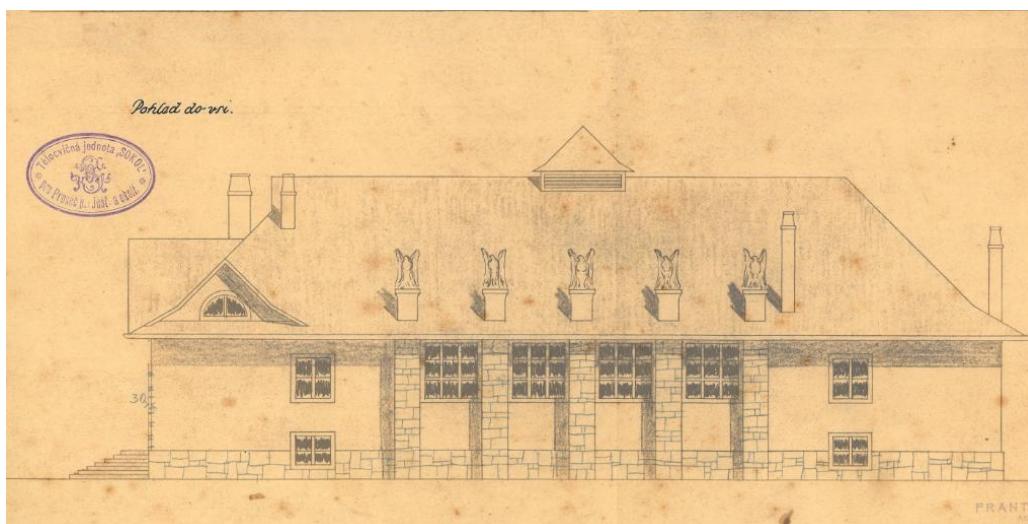
Obrázek 4: Sokolské cvičiště před terénními úpravami a kácením

Obrázek 5: Plán Otakara Pavlů z Hodek

Obrázek 6: Plán J. Cimrmana

Obrázek 7: Plán Františka Krásného

Obrázek 8: 50. výročí jednoty

Obrázek 9: Sokolovna Proseč pod Ještědem, přední štít s letopočtem výstavby a viditelnou přístavbou vlevo

Obrázek 10: Boční stěny prosečské sokolovny s pamětní deskou Josefa Škody

Obrázek 11: Sál sokolovny pohledem od výdejního okénka u hlavního vchodu, vlevo viditelné přísálí

Obrázek 12: Sál sokolovny pohledem z jeviště, vpravo viditelné přísálí

Obrázek 13: Přísálí situované v sále vpravo z pohledu od jeviště

Obrázek 14: Nářadí jednoty uskladněné na jevišti